

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ZDRAVJE

Razširjen strokovni kolegij za klinično psihologijo

Štefanova ul. 5
1000 Ljubljana

REPUBLIKA SLOVENIJA
STROKOVNI SVET ZA SODNO IZVEDENSTVO,
SODNO CENILSTVO IN SODNO TOLMAČENJE
Župančičeva ulica 3
1000 Ljubljana

Številka: 3d/2019
Datum: 20. 01. 2020

Zadeva: Recenzija Poročila o kakovosti psiholoških izvedenskih mnenj in priporočila za izboljšave ter presojo sprejemljivosti izvedenskih mnenj

Spoštovani,

Na osnovi vašega zaprosila za izdelavo recenzije Poročila o kakovosti psiholoških izvedenskih mnenj in priporočila za izboljšave ter presojo sprejemljivosti izvedenskih mnenj dr. Igorja Areha je RSK za klinično psihologijo preučil omenjeno gradivo ter oblikoval sledečo recenzijo, ki vam jo pošiljamo v prilogi.

Lep pozdrav,

mag. Anica Prosnik Domjan
predsednica RSK za klinično psihologijo

Recenzija
Poročila o kakovosti psiholoških izvedenskih
mnenj
in
priporočil za izboljšave ter presojo
sprejemljivosti izvedenskih mnenj

Pripravljeno za
Strokovni svet za sodno izvedenstvo,
sodno cenilstvo in sodno tolmačenje

Pripravil
Razširjeni strokovni kolegij za klinično psihologijo, Ministrstvo za
zdravje RS

Ljubljana, 20. 01. 2020

Konflikt interesov

Člani Razširjenega strokovnega kolegija RS izjavljamo, da je prisoten konflikt interesov, saj smo vsi člani Razširjenega strokovnega kolegija RS specialisti klinične psihologije in zapriseženi stalni sodni izvedenci.

Članici, ki sta istočasno članici stalnega strokovnega telesa za sodno izvedenstvo kliničnopsihološke stroke sta se pri pripravi recenzije izločili.

Člani Razširjenega strokovnega kolegija RS smo člani Zbornice kliničnih psihologov.

1 Uvod3

1.1 O avtorju3

1.2 Konflikt interesov3

2 Recenzija4

2.1 Uvod4

2.2 Metoda5

2.2.1 Vzorec5

2.2.2 Instrumenti7

2.2.3 Postopek7

2.3 Rezultati9

2.4 Razprava10

2.5 Projekcijske tehnike12

2.6 Likovni test Benderjeve18

2.7 Wechslerjev test inteligentnosti II18

2.8 Integriteta testov19

2.9 Zaključek20

2.10 Klinična psihologija in forenzična psihologija21

3 Zaključek recenzije23

4 Literatura25

5 Priloge32

5.1 Priloga 132

5.2 Priloga 234

5.3 Priloga 336

1 Uvod

Izr. prof. Igor Areh (v nadaljevanju: avtor) je za Vrhovno sodišče Republike Slovenije pripravil "Poročilo o kakovosti psiholoških izvedenskih mnenj in priporočila za izboljšave ter presojo sprejemljivosti izvedenskih mnenj", z datumom 1. 7. 2019.

Opisan postopek je brez primere v preteklosti in velja za povsem nov način podajanja mnenj glede izvedenskih del ali delovanja strokovnjakov. "Poročilo o kakovosti psiholoških izvedenskih mnenj (v nadaljevanju: poročilo) in priporočila za izboljšave ter presojo sprejemljivosti izvedenskih mnenj (v nadaljevanju priporočila) so bile brez strokovne recenzije in brez zunanega objektivnega vpogleda poslana na Vrhovno sodišče RS, ki je to nato poslalo veliki večini Okrožnih in Okrajnih sodišč v Sloveniji.

V znanosti velja, da so vsi članki pred objavo recenzirani s strani strokovnjakov, prav z namenom, da se onemogoči objava in širjenje enoznačnih, pristranskih in drugače motiviranih informacij. Res je, da avtor navede in citira obsežen korpus literature, a kot je pojasnjeno v nadaljevanju, ta ne predstavlja celotnega pregleda obravnavanega področja. Namen recenzije je ponuditi širši pogled na problematiko in upoštevanja principa *audi alteram partem*, ki ni prisoten le v demokratičnih ureditvah, temveč tudi v znanosti.

Namen recenzije ni povsem ovreči poročila in priporočil, saj se recenzenti z mnogimi ugotovitvami strinjamo. Bralcem poročila in priporočil želimo ponuditi vpogled v kontekst in pri njih zbuditi kritično razmišljanje, na podlagi katerega si lahko sami ustvarijo mnenje.

1.1 O avtorju

Podatki o avtorju: Igor Areh je izredni profesor na Univerzi v Mariboru in deluje kot sodni izvedenec s področja preiskovalne psihologije, kjer opravlja naloge za policijo, sodišča in odvetnike. Nikoli ni delal v praksi s pacienti, temveč ima bogato bibliografijo, ki pritiče akademskemu statusu, ki tudi zahteva redno raziskovalno dejavnost. Izr. prof. dr. Igor Areh nima opravljene specializacije klinične psihologije. Je sodni izvedenec za področje preiskovalne psihologije in ni izvedenec za področja klinične psihologije (starševstvo in skrbništvo, klinična psihologija odraslih, otrok in mladostnikov, nevropsihologija).

1.2 Konflikt interesov

Ugotavljamo, da je pri izr. prof. dr. Arehu prisoten konflikt interesov, saj raziskovalec glede na ozadje ni objektivni, temveč zelo verjetno motiviran, da pride do rezultatov in zaključkov, katerim je sam naklonjen. Avtor poročila in priporočil je v sporu z Zbornico kliničnih psihologov Slovenije (v nadaljevanju: ZKP), natančneje, s Sekcijo za forenzično klinično psihologijo. Izr. prof. dr. Areh je bil vabljen na sestanek na sestanek Komisije sodnih izvedencev zaradi njegovega izvedenskega dela v kazenski zadevi, ko je bil angažiran s strani obrambe in je s svojim mnenjem presejal svoje strokovne kompetence. Hkrati je tudi jasno opozoril na svoje izjemno pomanjkljivo strokovno znanje (Jakopec, 2015). Izvedenci klinične psihologije opozarjajo izr. prof. dr. Areha na njegovo pomanjkljivo znanje klinične psihologije. ZKP in Komisija sta ga na nesprejemljivost takega početja opozorili in vabili na strokovno diskusijo, a je to izr. prof. dr. Areh zavrnil in nadaljeval s svojimi predavanji laični javnosti, v katerih je predstavil subjektiven pogled na psihodiagnostične metode. Izr. prof. dr. Areh ni želel konstruktivno sodelovati z ZKP in se je demonstrativno iz nje tudi izključil ter vključil v

delovanje Društva psihologov Slovenije, ki je šele pred nedavnim ustanovilo svojo komisijo za sodno izvedenska mnenja, ki vsebuje vključno z izr. prof. dr. Arehom tri izvedence psihologije in se nazivajo z uradno neobstoječimi nazivi, kot je naziv »specialist psihološkega svetovanja«.

Izr. prof. dr. Areh je eden od ustanoviteljev Inštituta za uporabno psihologijo, ki se ukvarja tudi s forenzično psihologijo. Proti plačilu nudi storitve izdelave izvedenskih mnenj za policijo, sodišča, pravnike in organizacije. V obdobju od izdaje poročila in priporočil se ukvarja tudi z izdelavo strokovnih mnenj za zasebne stranke (Areh, 2019a; Areh, 2019b; Areh, 2019c; Areh, 2019d). V teh strokovnih mnenjih se sklicuje na predmetno raziskavo in oporeka izvedenskim mnenjem sodnih izvedencev, ki so specialisti klinične psihologije.

Glede na podatke Vrhovnega sodišča je bil izr. prof. dr. Areh sam motiviran, da opravi to raziskavo in nato posreduje rezultate ter zaključke neposredno Vrhovnemu sodišču. Predsednik Vrhovnega sodišča je pojasnil, da: "izredni profesor za psihologijo, dr. Igor Areh omenjenega poročila ni pripravil za Vrhovno sodišče oziroma ga Vrhovno sodišče za izdelavo poročila ni zaprosilo ali pooblastilo." (*priloga 1*)

2 Recenzija

2.1 Uvod

Avtor na začetku navede, da forenzični psihologi med drugimi nalogami ocenjujejo tudi utemeljenost imigracijskih prošelj (Archer, Wheeler in Vauter, 2016). Takšne naloge forenzični psihologi v Sloveniji nimamo in jih tudi ne izvajamo. Recenzenti dvomimo o relevantnosti citirane literature, saj se ta očitno nanaša na druge države in drug pravosodni sistem. To je razvidno tudi iz nadaljevanja, kjer avtor navaja, da postopek ocenjevanja navadno steče po naročilu osebe ali institucije (npr. sodišče, odvetnik, tožilstvo, zdravnik). V slovenskem pravosodnem sistemu praviloma nalogo za izdelavo izvedenskega mnenja poda sodišče, lahko tudi stranke po pooblaščenju, recenzentom pa ni znano, da bi izvedenske naloge podajali zdravniki in tožilci. Izvedenci klinične psihologije glede na potrebe predmetne zadeve sodelujemo pri izdelavi z izvedenci medicinske stroke, a to ne predstavlja naročila s strani zdravnika.

V nadaljevanju avtor citira navedbe, ki opisujejo pomembnost znanstveno utemeljenih tehnik, s čimer se recenzenti strinjamo. Avtor zelo dobro povzema kriterije, katere morajo dosegati psihološki testi, in sicer:

- testi morajo biti strukturirani (objektivni),
- standardizirani,
- veljavni,
- zanesljivi,
- uporabljene morajo biti primerne testne norme in
- testi morajo omogočati ugotavljanje načina odzivanja oz. zavajanja.

Pri citiranju literature, na katero se avtor opira pa velja opozoriti, da se kriterij o zanesljivosti višji od 0,80 ne nanaša na smernice APA, temveč na naslednji citat, na avtorja Heilbruna iz leta 1992. Kriterij zanesljivosti 0,80 je možen pri lastnostih, ki se v času ne spreminjajo in ostajajo več ali manj stabilne, kot to velja npr. za inteligentnost, v nasprotju s simptomatiko (Melton, Petrila, Poythress, & Slobogin, 2007). Pri

spreminjajočih se lastnostih, pa tega kriterija ni možno doseči in to ne ponazarja šibkosti testa, temveč prej naravo spremenljivke.

Slika 1 prikazuje pregled uporabe psiholoških testov pri izdelavi izvedenskih mnenj in kaže na očitno prevlado objektivnih testov nad projekcijskimi. Prikazane so različne vrste testov, ki imajo tudi različen namen. Test WAIS-R je npr. namenjen ocenjevanju inteligentnosti pri odraslih, WISC je test za ocenjevanje inteligentnosti pri otrocih. MMPI-2 je samoocenjevalni klinični vprašalnik in Rorschachov preizkus avtor umesti med projekcijske tehnike. Glede na raznovrstnost namena navedenih testov, je neposredna primerjava neustrezna.

Vpogled v avtorjevo citirano literaturo pa pokaže, da raziskava Ackerman in Ackerman (1997) ugotavlja, da je Rorschachov preizkus drugi najbolj uporabljen test. Raziskava Boccaccini in Brodsky (1999) se nanaša na frekvenco uporabe testov na področju »emocionalne poškodbe«, drugih področij raziskava ne pokriva. Pri tem ta raziskava ugotavlja, da Rorschachov preizkus ostaja eden od najbolj pogostih psihodiagnostičnih testov v repertoarju forenzične uporabe in je v raziskavi na četrtem mestu. Raziskava Hagen in Castagne (2001) vsebuje drugačno obdelavo istih podatkov raziskave avtorjev Ackerman in Ackerman (1997) in ne gre za drugo raziskavo. Raziskava Quinnell in Bow (2001) obravnava frekvenco uporabe testov na področju starševstva in skrbništva in ugotavlja, da je Rorschachov preizkus najbolj priljubljen projekcijski inštrument za odrasle. Raziskava avtorjev Ryba, Cooper in Zapf (2003) obravnava uporabo testov pri ocenjevanju mladoletnikov z vidika njihove zmožnosti sodelovanja na sojenju. Ta raziskava je ugotovila uporabo Rorschachovega preizkusa, ki ga avtor na slikovnem prikazu izpusti.

Nadaljnje s strani avtorja citirane raziskave so povzete v nadaljevanju in jih zaradi redundance na tem mestu ne navajamo.

2.2 Metoda

2.2.1 Vzorec

Avtor navaja, da so bila v njegovi raziskavi analizirana mnenja 33 sodnih izvedencev s področja klinične psihologije, ki so delovali v letih od 2003 do 2018. Recenzenti ugotavljamo, da gre za 15-letno preteklo obdobje, v katerem so se na področju forenzične klinične psihologije zgodile mnoge spremembe.

Po podatkih Ministrstva za pravosodje RS z dne 12. 12. 2019, je bilo glede na njihove razpoložljive podatke od leta 2007 razrešenih 14 izvedencev s področja klinične psihologije (*priloga 2*), tej številki je potrebno prišteti še eno prenehanje delovanja zaradi smrti. Od leta 2004 je zapriseglo 17 sodnih izvedencev za klinično psihologijo. V času pisanja recenzije je bilo v imeniku zapriseženih 25 sodnih izvedencev kliničnih psihologov. Glede na dostopne podatke o razrešitvah in zapriseгах ugotavljamo, da se raziskava nanaša na preteklo obdobje in se je večina izvedencev zamenjala.

Po letu 2012 se je v Sloveniji uvedel tudi poseben preizkus znanja za nove izvedence v okviru Zbornice kliničnih psihologov in v sodelovanju s Centrom za izobraževanje v pravosodju, je bilo izvedenih več izobraževanj s področja forenzične klinične psihologije.

V obdobju, ki ga je raziskoval avtor, smernice za to področje niso obstajale in so bile izdane v letu 2019 (Slodnjak, Vodopivec, Hribar, Jensterle, Dobnik, Rigler in Kodrič, 2019; Šešok, Sever, Slodnjak, Kodrič, Mikuš, Dobnik in Tacol, 2019). Posledično je

ugotovitev, da izvedenci ne sledijo smernicam zelo jasna in pričakovana, glede na dejstvo, da smernice v obdobju raziskovanja še niso obstajale.

Avtor navaja, da imajo izvedenci v njegovi raziskavi vsaj 10 let delovnih izkušenj. V rezultatih svoje raziskave avtor navaja, da nobeno pregledano izvedensko mnenje ni vsebovalo osebnih referenc izvedenca, prav tako avtor ni opravil poizvedbe pri izvedencih, katerih dela je analiziral, o letih njihovih delovnih izkušenj na področju klinične psihologije sodnega izvedenstva. Tako ni jasno, na čem temelji avtorjeva ugotovitev o delovnih izkušnjah, niti ni jasno ali gre za delovne izkušnje na področju klinične psihologije ali na področju forenzične klinične psihologije. To je pomembna informacija, saj je glede na daljši čas poklicnega delovanja zelo verjetno, da so ti izvedenci že upokojeni in so v tem času prenehali z izvedenskim delom. Izvedenci z manj leti izkušenj na področju izvedenstva pa so bili imenovani po drugačnih kriterijih kot njihovi kolegi z več izkušnjami.

V nadaljevanju avtor navede, da je bilo v njegovi raziskavi, oz. iz omenjenega obdobja, pridobljenih 71 (64 %) od vseh obstoječih izvedenskih mnenj. Ta podatek je presenetljiv, saj to pomeni, da je bilo v 15 letih v Sloveniji izdelanih 111 kliničnopsiholoških izvedenskih mnenj. Povprečje kaže, da je bilo torej v 15-letnem obdobju v Sloveniji izdelanih nekaj več kot 7 izvedenskih mnenj letno. Zbiranje podatkov o izdelanih izvedenskih mnenjih letno za vsakega izvedenca bo Ministrstvo za pravosodje prvič zbralo v letu 2020, za preteklo leto, torej leto 2019. Izmenjava informacij med izvedenci pa kaže, da je številka, ki jo navaja avtor izjemno nizka in kaže na premajhen vzorec vključenih izvedenskih mnenj. Avtor zelo verjetno ni imel pravih informacij o vseh izdelanih izvedenskih mnenjih ali pa ni imel dostopa do njih.

Avtor nadalje navede, da je v teh 71 izvedenskih mnenjih 166 strokovnih mnenj o različnih osebah. To pomeni, da je proučil izvedenska mnenja, kjer nekatera (neznano katera) vsebujejo po več strokovnih mnenj v enem izvedenskem mnenju. To ni presenetljivo, saj v *tabeli 1* avtor opiše, da je proučil 42 kazenskih, 77 pravnih in 47 nepravnih strokovnih mnenj. Pri pravnih in nepravnih v oklepaju našteje, da ta vsebujejo: stiki, skrbništvo in zloraba otroka. Iz tega je moč sklepati, da so prav izvedenska mnenja, ki se nanašajo na stike in skrbništvo, multiplicirala število strokovnih mnenj, saj ta skoraj po pravilu vsebujejo mnenja o pregledih o vsaj treh, povprečno (dva starša in otrok), lahko pa štirih ali več oseb. Na tem mestu opazimo veliko metodološko pomanjkljivost, saj je vzorec zelo heterogen. Gre namreč za povsem različne zadeve (kazenske, družinske), ki se med seboj razlikujejo po naravi dela in po številu pregledanih oseb. Namreč, metodologija za forenzični kliničnopsihološki pregled odrasle osebe v kazenskem postopku, se močno razlikuje od metodologije uporabljene za pregled otroka v družinskem sporu, kar je natančneje obrazloženo tudi v Smernicah (Slodnjak in sod., 2019).

Velika metodološka pomanjkljivost vzorca je, da se rezultati nekontrolirano multiplicirajo. Znotraj vzorca 71 izvedenskih mnenj se nahaja neznano število tistih, ki vsebujejo po več strokovnih mnenj v enem. Če domnevamo, da je izvedenec opravil pregled štiričlanske družine, se število preiskovancev pomnoži s štiri in dobimo metodološko neustrezno multiplicirane in izkrivljene rezultate. Če je izvedenec v takšnem primeru uporabil npr. Rorschachov preizkus, se frekvenca tega testa pomnoži s štiri in pride do večje pojavnosti tega testa v skupnih rezultatih. Zelo majhna verjetnost je, da bi isti izvedenec v isti zadevi izvajal različne metode. Tako lahko pride do rezultata, da se določena metoda uporablja večkrat, kot pa dejansko se.

Vzorec 166 mnenj je nereprezentativen, saj vsebuje heterogene in neprimerljive podatke, znotraj katerih se neznan število teh multiplicira. Hkrati ponovno opozarjamo, da je vzorec zelo majhen saj ni verjetno, da bi bilo v 15 letih v Sloveniji izdelanih le 7 izvedenskih mnenj letno. Tudi, če upoštevamo navedbo avtorja, da 112 mnenj izhaja po letu 2012, je ta podatek, zaradi multiplikacije rezultatov in nejasno opisanega vzorca, neuporaben.

Avtor v opisu metodologije ni navedel števila vseh izdelanih izvedenskih mnenj v tem obdobju in ključa oz. postopka, na osnovi katerega je izbral in vključil mnenja v svojo analizo. Prav tako avtor ni predstavil podatkov o tem, koliko analiziranih mnenj je bilo izdelanih v posameznem letu in podatka, koliko mnenj posameznega izvedenca je bilo analiziranih. Vse to so pomembne metodološke pomanjkljivosti, ki izkrivljajo rezultate in ne dopuščajo sklepanja in posploševanja o splošnem stanju izvedenskih mnenj v Sloveniji.

2.2.2 Instrumenti

V nadaljevanju avtor pojasnjuje, da je bilo vsako strokovno mnenje o specifični osebi ocenjeno z v ta namen izdelanim ocenjevalnim seznamom. Navaja 17 karakteristik, s katerimi so analizirali izvedenska mnenja, težavnih je predvsem 9 značilnosti, za katere avtor navaja, da so v forenzični psihologiji priporočene. Pri tem avtor izpusti referenco, ki bi utemeljevala in obrazložila na podlagi česa ta priporočila temeljijo. Pri tem bi bilo bralcu koristno vedeti za katero državo, pravni sistem in vrsto zadeve ta priporočila veljajo. Struktura izvedenskega mnenja, ki jo priporoča avtor, ustreza strukturi znanstvenega članka in ne izvedenskega mnenja. Natančen pregled širše literature in dostopnih podatkov kaže, da v drugih državah ne obstaja enoten model strukture izvedenskih mnenj. Različne države imajo različne smernice, ki pa večinoma niso zavezujoče.

Strinjamo se z avtorjem, da morajo biti merski inštrumenti objektivni, veljavni in zanesljivi. Pri tem pa imamo recenzenti resne dvome glede njegovega inštrumenta za ocenjevanje izvedenskih mnenj, saj je bil izdelan prav v ta namen in ni bil preverjen in objektiviziran. Obstaja namreč nevarnost pristranskosti, če raziskovalec sam razvije inštrument in potem z njim ocenjuje, saj je zelo verjetno že inštrument sestavljen na neobjektiven način. V tem primeru pa manjka tudi znanstvena podlaga. V znanosti je dobro poznan pojav raziskovalčeve pristranskosti, sploh če je pri njem prisoten konflikt interesov ali če je nagnjen k temu, da bi dobil določene rezultate (Simundic, 2013).

2.2.3 Postopek

Avtor navede, da so bila psihološka izvedenska mnenja izbrana s pomočjo iskalnika sodne prakse, v iskalniku so poiskali sodne odločbe, v katerih so sodišča omenila izvedensko mnenje. Glede na že omenjen premajhen predpostavljeni numerus vseh izdelanih izvedenskih mnenj recenzenti opozarjamo, da najverjetneje raziskovalec ni imel dostopa do podatka koliko je bilo dejansko opravljenih izvedenskih mnenj v 15 letnem obdobju in je posledično imel dostop do premajhnega in selekcioniranega vzorca.

Avtor navede tudi, da v arhivu sodne prakse vedno ni bilo mogoče razbrati, kdo je opravil izvedensko mnenje (psiholog ali psihiater) in so bila ob analizi izključena psihiatrična mnenja. To je presenetljiv podatek, saj je v skupnih mnenjih po pravilu metodologija ločeno opisana. Zanimive bi bile tudi raziskovalčeve ugotovitve glede metodologije psihiatričnih mnenj.

Avtor navaja, da sta dva raziskovalca obiskovala posamezna sodišča in ob vnaprej dogovorjenih terminih preučila sodne spise. O teh raziskovalcih in njihovih strokovnih kompetencah iz poročila in priporočil bralci ne izvemo. Iz konteksta in zahval je možno le sklepati, da je bil eden od raziskovalcev avtor sam, drugi raziskovalec pa "odlična študentka Fakultete za varnostne vede, ki je zelo vestno in prizadevno opravila svoje delo". Prvi je izredni profesor (z že opisano vprašljivo objektivnostjo), druga pa njegova študentka. Slednji prvenstveno manjka ne le strokovnih, temveč predvsem praktičnih izkušenj s področja, za katerega se niti ne usposablja, hkrati pa je v odnosu do prvega raziskovalca v najmanj podrejenem položaju. Slednje je pereče predvsem, če ima opravljeno delo namen njene diplomske ali druge naloge pod mentorstvom istega profesorja.

Zanesljivost ali skladnost ocenjevanja je res visoka, a je potrebno poleg faktorjev subjektivno sestavljenega inštrumenta in potencialne odvisnosti enega raziskovalca od drugega upoštevati tudi, da sta raziskovalca usklajevala le 20 % istih mnenj. Glede na že omenjeno multiplikacijo rezultatov, je ta številka najverjetneje precenjena, kar posledično ne predstavlja verodostojne mere skladnosti.

Ugotavljamo, da je uporabljena metodologija zelo vprašljiva. Pristranskost v raziskovanju je opredeljena kot vsak trend ali oddaljevanje od resnice, pri zbiranju podatkov, analizi podatkov, interpretaciji in objavi, kar lahko daje napačne zaključke (Simundic, 2013). Pristranskost je lahko namerna ali nenamerna (Gardenier in Resnik, 2002). Namerna pristranskost je nemoralna in glede na posledice je nemoralno izvesti in objaviti pristransko raziskavo. Raziskovalci lahko vnesejo pristranskost že pri zbiranju podatkov, pri čemer lahko izbirajo iz vzorca podatke, ki jim bolj ustrezajo. Če je vzorec premajhen ali nereprezentativen, tudi to sodi v definicijo pristranskosti (Holmes, 2004). Zaključki iz takšnega vzorca se ne morejo generalizirati in raziskava nima veljavnosti (Hren in Lukic, 2006). Na področju obdelave podatkov je pristranskost prisotna, če raziskovalec analizira podatke na način, da so v prid njegovi hipotezi (Simundic, 2013). Pri tem ima na izbiro več priložnosti, npr. potvarjanje, zloraba ali manipulacija s podatki. Med temi so najpogostejši: poročanje o neobstojećih podatkih (potvarjanje podatkov), brisanje podatkov, ki ne podpirajo hipoteze, uporaba neprimernih statističnih testov, predvsem z namenom, da podajo zelene rezultate. Na področju interpretacije podatkov je prisotno veliko oblik pristranskosti, med katerimi izstopajo: postavljanje vzročno-posledičnih zaključkov, četudi raziskava ni bila koncipirana kot eksperiment, postavljanje zaključkov izven obsega dobljenih podatkov, posploševanje rezultatov na celotno populacijo, čeprav je raziskava temeljila na omejenem ali pomanjkljivem vzorcu.

Pristranskost je prisotna tudi pri objavi raziskave, v kolikor ima tisti, ki raziskavo objavi, od tega koristi. Slednje predstavlja zelo pomemben dejavnik, kar je potrdila tudi meta analiza pristranskosti v znanosti (Fanelli, Costas in Ioannidis, 2017). Avtorji ugotavljajo, da povezava raziskovalcev z zasebnimi družbami (ali inštituti) povečuje pristranskost v raziskovanju. Ta raziskava je pregledala 3.042 meta analiz in ugotovila, da na pristranskost raziskave močno vpliva tudi majhen vzorec in velikost raziskovalne ekipe. Ugotovljeno je bilo, da raziskovalci, ki sodelujejo v neposredni povezavi, bolje kontrolirajo delo drug drugega in je posledično manj možnosti za vprašljive raziskovalne postopke. Pristranskost je večja, če avtor deluje sam ali če raziskuje v sodelovanju s sodelavci, ki so od njega geografsko oddaljeni.

Pristranskost v raziskovanju je na področju psihologije zelo prisotna. Raziskovalci so ugotovili, da je 9 % akademskih psihologov ponaredilo rezultate (John, Loewenstein in Prelec, 2012). Večina akademskih psihologov se je poslužila selektivnega poročanja

o raziskavah, niso poročali o vseh odvisnih spremenljivkah, zbirali so več podatkov, da bi ugotovili, da so podatki pomembni, poročali so o nepričakovanih ugotovitvah, kljub temu, da so bile te pričakovane in naknadno so izključevali podatke. Raziskovalci so ugotovili tudi, da so raziskovalci, ki so uporabljali nestrokovne in neetične metode v raziskavah, menili, da so njihova dejanja upravičena. Bailey (2015) je takšna dejanja raziskovalcev povezal z njihovimi osebnostnimi lastnostmi, natančneje s psihopatijo in narcizmom. Avtor opisuje »trikotnik prevare«, ki vsebuje motiv, priložnost in racionalizacijo. V svoji raziskavi, v kateri proučuje 546 akademskih strokovnjakov ugotavlja, da je psihopatija pomemben dejavnik, da raziskovalec deluje neetično.

Avtor poročila in priporočil ni navedel, da bi za svojo raziskavo pridobil mnenje Komisije Republike Slovenije za medicinsko etiko, kar je indicirano, če raziskovalec dela z občutljivimi podatki. Ni navedeno, da bi pridobil privoljenje oseb, katerih zdravstveni, psihosocialni in drugi občutljivi podatki se nahajajo v izvedenskih mnenjih, prav tako ni podatkov, da bi starši podali privoljenje za dostop do občutljivih podatkov o svojih otrocih in so tako nevede in nehote postali del raziskave. V opisu metode in postopka raziskave tudi ni navedeno, da bi bili podatki iz spisov anonimizirani in da bi sodno osebje nadzorovalo raziskovanje spisov.

Vrhovno sodišče je odobrilo pogled v spise, a je naloga raziskovalca, da poskrbi za to, da je načrt raziskave skladen z uradno sprejetimi etičnimi in pravnimi standardi.

Razširjeni strokovni kolegij RS za področje klinične psihologije je za mnenje o etičnosti predmetne raziskave z vidika dostopa do občutljivih podatkov oseb v sodnih spisih, ki vključujejo zdravstvene in druge občutljive podatke, v katere sta imela raziskovalca v namen raziskave dostop, in so bile te osebe nehote in nevede vključene v raziskavo, zaprosil Komisijo RS za medicinsko etiko. Ta je presodila, da raziskava ni bila izvedena v skladu z etičnimi načeli vključevanja ljudi v raziskave (priloga 3).

2.3 Rezultati

Avtor predstavlja rezultate v okviru sestavin, za katere pa, kot že opisano, manjkajo reference in razlaga, zakaj so te sestavine v slovenskem pravosodnem sistemu ključne in posledično pomembne za ocenjevanje kvalitete izvedenskih mnenj.

Recenzenti ocenjujejo, da je v izvedenskih mnenjih problematično, če metodologija ni navedena ali da se kliničnopsihološko izvedensko mnenje poda brez uporabe psihodiagnostičnih sredstev.

V poročilu pridobljeni rezultati so zaradi že opisanih pomanjkljivosti pri vzorčenju in sestavi vzorca nereprezentativni in pri določenih testih kažejo preveliko število. Najverjetneje je to rezultat že opisane multiplikacije rezultatov. To je najbolj razvidno pri Rorschachovem preizkusu, pri čemer avtor združuje v enoten vzorec njegovo vrednotenje po Exnerjevem sistemu in vrednotenje brez tega sistema. Avtor pravilno ugotovi, da je to pomembna informacija, saj gre za povsem različne pristope, ne glede na isti test. Več o tem je razloženo v nadaljevanju.

V predstavitvi rezultatov v *tabeli 4* avtor prikazuje pogostost uporabe specifičnih testov pri otrocih do 10 let. Pri tem je potrebno upoštevati dejstvo, da otroci v tej starosti in razvojni stopnji nimajo zadostnih kognitivnih in govorno-jezikovnih sposobnosti ter spretnosti branja, da bi lahko izpolnjevali samoocenjevalne vprašalnike oz. t.i. "objektivne teste" oz. samoocenjevalne vprašalnike. Posledično pri ocenjevanju otrok prevladujejo drugi načini ocenjevanja, npr. intervjuji, opazovanje in ocenjevanje

vedenja, poročila drugih pomembnih oseb in tudi t. i. projektivne tehnike (med katere je zmotno vključen tudi Rorschach, a več v nadaljevanju), saj se otrok izraža tudi preko drugih komunikacijskih kanalov, kot je objektiviziran verbalni preizkus. V Sloveniji tudi nimamo prevedenega in objektiviziranega vprašalnika za otroke pred 10. letom starosti, zato ti ne morejo biti vključeni v vzorec. Povsem smiselno je tako rezultat *tabele 5*, ki prikazuje očitno prevlado projekcijskih testov nad objektivnimi, saj je zelo verjetno, da je avtorjev vzorec vseboval mnogo otrok, katerih natančno število pa ni znano. Avtor, ki se je v svoji raziskavi omejil le na uporabo testov, povsem zanemarja dejstvo, da v otroštvu otrokove temperamentne, čustvene, vedenjske, socialne in druge značilnosti ocenjujemo z intervjujem in neposrednim opazovanjem ter zbiranjem informacij od otroku pomembnih oseb s pomočjo vprašalnikov in ocenjevalnih lestvic.

Na tem mestu avtor tudi ne pojasni razlike med osebnostnimi in kliničnimi testi. Osebnostnih testov v tej razvojni dobi ni, saj se otrokova osebnost šele razvija (Carr, 2016). Klinični testi pa so hkrati lahko tudi projekcijski. Testi inteligentnosti merijo inteligentnost in ne prikazujejo otrokovega funkcioniranja na drugih področjih.

2.4 Razprava

Slika 1 ponuja grafični prikaz, a kljub temu, da avtor v poglavju o postopku navede statistično analizo, te žal ne predstavi. Grafični prikaz sicer prikaže razlike, a v znanosti velja pravilo, da se podatke statistično analizira, opiše metodo analize ter nato statistično predstavi rezultate. Ključnega pomena v znanosti je ali so ugotovljene razlike med dvema pojavoma statistično pomembne, saj v nasprotju sklepamo le po občutku, kar pa predstavlja subjektiven, neznanstveni pristop. V tem delu recenzenti ocenjujemo, da je prisotna velika in bistvena pomanjkljivost raziskave, saj bralec ne izve ali so te razlike statistično pomembne ali gre le za subjektivno oceno.

Vpogled v raziskave, s katerimi avtor primerja svojo, razkrije da so metodologija in vzorci zelo različni in neprimerljivi.

Mednarodna raziskava, ki so jo izvedli Neal in Grisso (2014) vsebuje daleč največji vzorec primerov, ki se nanaša na zmožnost sodelovanja na sodišču. Njihova raziskava vsebuje le 30 od 868 primerov, ki se nanašajo na skrbništvo otrok, kar pa pri avtorjevi raziskavi vsebuje sicer točno neznan, a bistveno večji delež. Ker je metodologija glede na vprašanje sodišča in problematiko drugačna, je logično, da so si tudi rezultati različni. Nemogoče je namreč primerjati metodo za ocenjevanje zmožnosti sodelovanja na sodišču, v primerjavi z oceno otrok v družinskem sporu.

V nadaljevanju *slike 1* so predstavljeni rezultati raziskave McLaughlin in Kan (2014), a po pregledu te raziskave recenzenti nismo mogli odkriti teh rezultatov, citirana raziskava sploh ne vsebuje raziskave o teh testih. Citirana raziskava navaja rezultate raziskave o uporabi testov na štirih forenzičnih področjih: zavajanja, zmožnosti sodelovanja na sodišču, duševnega stanja v času prekrška in tveganja za nasilno vedenje (brez spolnega nasilja). Ugotavljamo, da so izsledki te raziskave neprimerljivi z ugotovitvami avtorjeve raziskave in ne vsebujejo testov, ki jih navaja avtor.

Raziskava avtorjev Viljoen, McLachlan in Vincent (2010) obravnava tveganje za nasilno vedenje in psihopatijo pri mladoletnih in odraslih obdolžencih, druge problematike ne obravnava. Posledično tudi ta raziskava ni primerljiva z avtorjevimi rezultati, ki zajemajo heterogen in raznolik vzorec. Poleg tega avtor v svoji raziskavi ne navede ali in koliko vprašanj je bilo naslovljenih na oceno nasilnega vedenja, da bi bili rezultati te raziskave primerljivi z njegovimi.

Raziskava avtorjev Archer, Buffington-Vollum, Stredny, in Handel (2006) ločuje rezultate na naslednje kategorije: uporaba večdimenzionalnih vprašalnikov pri odraslih, klinične lestvice v forenzični oceni odraslih, nestrukturirani osebnostni testi v forenzični oceni odraslih, kognitivni testi v forenzični oceni odraslih, nevropsihološki testi v forenzični oceni odraslih, ocena tveganja in psihopatije v forenzični oceni odraslih, testi za ocenjevanje spolnega nasilja v forenzični oceni odraslih, ocena zmožnosti sodelovanja na sodišču in prištevnosti pri odraslih, inštrumenti za ocenjevanje zavajanja v forenzični oceni odraslih in testi na področju forenzičnih primerov, ki se nanašajo na otroke. Citirana raziskava torej natančno ločuje področja in temu primerno navaja pogostost uporabe testov. Raziskava pri opisu rezultatov jasno navede, da je na področju nestrukturiranih osebnostnih testov v forenzični oceni odraslih najbolj pogost Rorschachov preizkus. Za Likovni preizkus Benderjeve v tej isti raziskavi avtorji ugotavljajo, da je najbolj pogosto uporabljen samostojni test za nevropsihološko ocenjevanje. Ti dve ugotovitvi raziskovalcev Archer idr. (2006) sta pomembni, saj avtor poročila in priporočil navaja, da se v tujini v forenzični praksi Rorschach ne pojavlja, oz. je uporabljen redko. Likovni test Benderjeve pa umešča med projekcijske tehnike in jih oceni kot redke v uporabi v forenzični praksi v tujini. Raziskovalci Archer idr. (2006) so v tej raziskavi natančno razmejili teste med seboj, medtem ko jih avtor poročila po neznanem principu združi v enoten graf in jih primerja s svojimi rezultati, kar je z znanstvenega vidika izjemno vprašljivo.

Zadnja tuja raziskava, ki jo avtor priporočil primerja s svojimi rezultati, je raziskava avtorjev Bow, Gould, Flens in Greenhut (2006). Ta raziskava ne predstavlja frekvence uporabljenih testov, temveč raziskuje mnenja forenzičnih psihologov, kako sami ocenjujejo, da test ustreza Daubert standardu. Raziskava torej ne vsebuje frekvenc uporabljenih testov, kot jih predstavlja avtor poročila in jih primerja s svojimi rezultati.

Avtor na podlagi teh raziskav zaključuje, da "se v Sloveniji projekcijske tehnike uporabljajo bistveno pogosteje kot ponekod drugje. Navaja, če so drugi raziskovalci (npr. Archer idr., 2006; Bow idr., 2006; Jackson & Hess, 2007; McLaughlin & Kan, 2014; Viljoen idr., 2010) ugotovili, da se pri forenzičnem ocenjevanju v glavnem uporabljajo objektivni testi, projekcijski testi pa so redko uporabljeni, je v Sloveniji ravno nasprotno. Ugotovljeno je bilo namreč, da so projekcijski testi uporabljeni v skoraj vseh izvedenskih mnenjih (86 %)." Takšnega zaključka metodološko ni možno izpeljati, saj (i) citirane raziskave obravnavajo povsem drugačen vzorec izvedenskih mnenj in (ii) uporabljajo povsem drugo metodo pridobivanja podatkov. Citirane raziskave niso uporabile metode pregledovanja spisov in posledično ne vsebujejo procentualne vrednosti uporabe projekcijskih tehnik glede na vsa izdelana izvedenska mnenja. Za razliko od avtorjeve raziskave pa citirane raziskave med seboj dobro ločujejo vrste posameznih testov in opisujejo njihovo frekvenco glede na posamezno forenzično področje. Avtor poročila nato zaključuje, da glede na očitno prevlado projekcijskih testov lahko sklepamo, da se priporočila za forenzično ocenjevanje ne upoštevajo. Pregled literature, ki jo je avtor citiral, kaže na to, da so ti rezultati neprimerljivi z njegovimi ugotovitvami, večinoma med njimi sploh ni možno narediti neposredne primerjave in ostaja neznanka, na kakšen način je avtor poročila prišel do svojih grafičnih prikazov.

V primerjavi med raziskavami, ki jih citira avtor in njegovo raziskavo je prisotna bistvena metodološka razlika. Vsi tuji raziskovalci, ki jih citira avtor, so podatke pridobili na način, da so podatke pridobili neposredno od izvedencev (preko anket, vprašalnikov, opisov, ipd.). Avtor pa je v svoji raziskavi uporabil metodo, kjer sta dva raziskovalca pregledovala spisovno dokumentacijo. Metoda, ki jo uporabljajo v tujini omogoča bolj neposredne in ažurne podatke in se tudi izogne etično spornemu

pregledovanju spisovne dokumentacije brez privoljenja strank v sodnih postopkih, brez privoljenja odraslih za vpogled v otrokove osebne podatke in brez privoljenja v vpogled izvedenskih del s strani izvedencev.

V nadaljevanju avtor navede, da se ne upošteva priporočilo, da je treba kadarkoli je le mogoče uporabiti objektivne teste, oz. da se je treba izogibati uporabi projekcijskih testov. Iz citirane literature, ki sledi tej izjavi, ni moč priti do takšnega zaključka. Citirani avtorji Heilbrun, Marczyk, DeMatteo in Mack-Allen (2007) v tem članku opisujejo potrebe po standardih v postopkih forenzične ocene in v celotnem članku niti enkrat ne omenjajo projekcijskih testov. Avtor v seznamu citirane literature ne navede reference na citat Lilienfeld, Wood in Garb, 2000, zato tega recenzenti nismo mogli proučiti. V knjigi avtorjev Melton idr. (2007) ni navedeno, da se je potrebno izogibati projekcijskim testom, temveč avtorji v tretjem poglavju razpravljajo o prednostih in omejitvah najbolj pogosto uporabljenih kliničnih testov v forenzični praksi.

Avtor navaja, da sta veljavnost in zanesljivost projekcijskih tehnik vprašljivi, standardiziranost nezadostna, adekvatne norme ne obstajajo in zavajanje s strani ocenjevane osebe se ne preverja. Smernice Ameriškega psihološkega združenja (APA, 2013) tega ne navajajo, temveč poleg etičnih principov in ostalih smernic za delovanje forenzičnih psihologov glede izbire metod navajajo, da morajo uporabljati primerne metode. Navajajo, da forenzični psihologi uporabljajo ocenjevalne tehnike, intervjuje, teste, instrumente in ostale postopke za administracijo, vrednotenje in interpretacijo, vključno z računalniškim sistemom za vrednotenje in interpretacijo. Glede na APA standarde forenzični psihologi uporabljajo ocenjevalne instrumente, katerih zanesljivost in veljavnost sta bili osnovani za uporabo na ocenjevani populaciji. Nikjer v smernicah pa APA ne odsvetuje uporabe projekcijskih testov in ne navaja, da sta njihova veljavnost in zanesljivost vprašljivi, kot to navaja avtor. Heilbrun je leta 1992 opisoval, da morajo biti testi komercialno dostopni, odsvetuje uporabo testov s koeficientom zanesljivosti manj kot 0,80, test mora biti relevanten glede na pravno vprašanje in njegova veljavnost mora biti podprta v objavljenih člankih v znanstvenih revijah. Raziskava izhaja iz leta 1992, v katerem Heilbrun svetuje uporabo MMPI-2, ki pa v Sloveniji komercialno ni dostopen. Citirani avtorji Martin idr. (2015) v svoji raziskavi obravnavajo stališča forenzično in klinično usmerjenih psihologov glede uporabe nevropsiholoških testov in v tej raziskavi projekcijski testi niso omenjeni.

2.5 Projekcijske tehnike

Avtor ocenjuje druge projekcijske tehnike (npr. Test nedokončanih stavkov, Bestiarium in risanje drevesa, osebe, hiše, anatomske lutke) in navaja, da veljajo za zastarele in ne izpolnjujejo minimalnih kriterijev forenzične verodostojnosti. S tem se recenzenti povsem strinjamo in uporabo teh metod odsvetujemo in jih pripisujemo preteklemu obdobju. Kot izjemno sporno ocenjujemo zlasti uporabo anatomske lutke.

Pri tehniki Risanje družine dodajamo, da gre pri tej tehniki prej za komunikacijsko sredstvo z otrokom, ki verbalno še ni dovolj opremljen. Sicer ta tehnika ne vsebuje merskih karakteristik.

V Poročilu o kakovosti psiholoških izvedenskih mnenj in priporočilih za izboljšave ter presojo sprejemljivosti izvedenskih mnenj so večkrat omenjene projekcijske tehnike, med katerimi je največkrat izpostavljen Rorschachov preizkus (omenjen kar 65-krat), zato temu v nadaljevanju posvečamo več pozornosti.

Rorschachov preizkus ima dolgo zgodovino in se približuje svoji stoletnici. V stotih letih uporabe je postal eden od najbolj znanih in tudi popularnih psihodiagnostičnih

instrumentov (Weiner, 1996; Gacono in Evans, 2008). Tekom svojega obstoja je pridobil mnogo privržencev, hkrati pa tudi mnogo nasprotnikov. V stotih letih obstoja je bil večkrat revidiran, v skladu z napredki znanosti so se razvile nove tehnike ne le vrednotenja, temveč tudi razumevanja njegove uporabe. Na primer, v času pred drugo svetovno vojno in leta po njej, je bila psihoanalitična usmerjenost prevladujoča in v tistem času je predstavljala sodobne znanstvene ugotovitve. Posledično je to vplivalo tudi na interpretacijo Rorschachovega preizkusa, saj se je razvila struja, ki je Rorschachov preizkus tolmačila v kontekstu psihoanalize. Avtor poročila citira navedbo, da projekcijske tehnike temeljijo na nepreverjenih in nepreverljivih psihoanalitičnih domnevah, zaradi česar so ideološko in ne znanstveno utemeljeni. Recenzenti se s tem strinjamo, v kolikor se to nanaša na interpretacijo Rorschachovega preizkusa, ki ni vrednoten po Exnerjevem celovitem sistemu (CS), oz. se v slovenskem prostoru nanaša na literaturo po Šali (1961, 1996). Avtor v svojem poročilu in priporočilih ne ločuje med interpretacijo Rorschachovega preizkusa po metodah iz preteklosti in sistemom vrednotenja CS. Slednje je dobro ločeno v raziskavi, ki jo citira tudi avtor (Bow idr., 2006). To razlikovanje je ključno, saj ima CS natančne merske karakteristike in ustreza psihometričnim kriterijem, medtem ko pretekle metode vrednotenja tega nimajo.

Največji preskok na področju psihometrije in objektivnosti Rorschachovega preizkusa je izvedel John E. Exner, ki je s sodelavci izvedel natančen sistem vrednotenja, merjenja in interpretiranja informacij, pridobljenih z Rorschachovim preizkusom. Exner (1993; Exner, 2003; Exner in Weiner, 1995) je razvil Rorschachov celostni sistem vrednotenja, ki temelji na treh stebrih: standardiziran postopek uporabe, objektivno in zanesljivo vrednotenje in normativna baza podatkov. Ta sistem vrednotenja je izjemno kompleksen, dolgotrajen in zahteva posebno usposabljanje, ki je drago in dolgotrajno. Iz teh razlogov je morda neprivačen za marsikaterega psihologa.

Od leta 2007 poteka v Sloveniji redno izobraževanje in dopolnjevanje znanj s strani uglednih ameriških Univerz (University of California – Berkeley), ki delajo, raziskujejo in poučujejo na področju Rorschachovega preizkusa. Delo Exnerja se nadgrajuje in v uporabi je že naslednji sistem vrednotenja R-PAS, ki je orientiran tudi v formiranje norm držav po vsem svetu. Slovenske norme za Rorschachov preizkus so v izdelavi, a preliminarni rezultati (še neobjavljeno gradivo) kažejo, da ne odstopajo bistveno od norm ZDA, zahodne Evrope in mednarodnega vzorca. Tudi sicer so norme psiholoških testov dokaj konsistentne znotraj zahodnega sveta, kamor sodi tudi Slovenija.

Z napredovanjem znanstvenih dognanj v psihologiji in nevropsihologiji je napredoval tudi Rorschachov preizkus in s tem ponovno pridobil elemente testa zmogljivosti (Weiner, 1996). Hermann Rorschach je kot avtor tega preizkusa že v samem začetku test koncipiral kot test z merljivimi in objektivnimi podatki, a je njegovo delo prekinila njegova prezgodnja smrt. Mnogo let kasneje, leta 1966 je Schachtel navedel, da projekcija vpliva na odgovore na tem preizkusu, kar je vodilo v danes znano ločitev med objektivnimi in projektivnimi testi. Takšna delitev implicira, da je Rorschachov preizkus subjektivna metoda, kar je kasneje vodilo v neutemeljene očitke o njegovi objektivnosti. Meyer (2001) je predlagal, da se preživeto ločitev med objektivnimi in projektivnimi tehnikami nadomesti z distinkcijo o testih samoocenjevanja in testih zmogljivosti. Testi samoocenjevanja vsebujejo podatke o tem kaj so ljudje zmožni ali pa pripravljene poročati o sebi glede na neposredna vprašanja. Osnova testov zmogljivosti pa temelji na tem, kaj lahko sklepamo o sposobnostih in značilnostih ljudi, ki so reševali različne naloge, ki so bile osnovane za posredno ocenjevanje teh sposobnosti in značilnosti. Takšen pristop je verjetno bolj jasen pri testih inteligentnosti

in kognitivnih sposobnostih, medtem ko se je pri Rorschachovem preizkusu ta tekom mnogih let uporabe, popularizacije in mistifikacije, v javnosti izgubil. Kljub temu, je bil Rorschachov preizkus že od samega začetka osnovan kot test reševanja problemske situacije oz. kot test zmogljivosti in ta status ohranja še danes (Weiner, 1996). Sodobne slikovne tehnike (fMRI) preiskovanja delovanja možganov tudi potrjujejo pravilnost tradicionalnega koncepta Rorschachovega preizkusa (Giromini, Viglione, Zennaro in Cauda, 2017).

V kontekstu sodnega izvedenstva je izjemnega pomena, da se podatke o posamezniku pridobi na način, ki ni neposredno vezan na to, kaj in koliko je preiskovanec pripravljen razkriti, kot je to pridobljeno s samoocenjevalnimi vprašalniki, ki so v tem pogledu zelo omejeni (McCann, 2001). Avtor poročila te sicer umešča v objektivne tehnike, povsem pa zanemari tudi laikom logično dejstvo, da so preiskovanci v sodnoizvedenskem kontekstu zelo redko motivirani, da pristno, iskreno, samokritično in introspektivno podajo opis sebe in lastnega funkcioniranja. Klinični psihologi imamo iz svoje klinične prakse vsakdanje izkušnje z ljudmi, čigar poročanje o sebi je ovirano, pristransko ali drugače motivirano. Pri samoocenjevalnih vprašalnikih je postavljen pogoj, da je preiskovanec pismen, da je preiskovančeva uporaba in razumevanje jezika vsaj na nivoju tretje triade osnovne šole, da je sposoben ustreznega izražanja, ipd. kar pa je v kontekstu tako klinične psihologije kot sodnega izvedenstva pogosto zelo omejeno. Kljub očitkom v poročilu, smo izvedenci klinične psihologije senzibilizirani za pojav t.i. »zavajanja«, oz. pristranskosti na področju poročanja. Klinični psihologi namreč poznamo pojave, da oseba ni zmožna ali pripravljena podati verodostojnega opisa lastnega funkcioniranja, kar pa je povezano z različnimi motnjami, duševnimi stanji in tudi motivacijami posameznika (npr. želja po pridobitvi statusa invalida, želja po odpustu iz bolnišnice, ipd.). Te pa znamo prepoznati tudi v kontekstu sodnega izvedenstva in ne le v kontekstu klinične psihologije. Avtor poročila sicer citira navedbo, da brez uporabe specifičnih psiholoških orodij za ugotavljanje zavajanja izvedenci pogosto le ugibajo o zavajanju. Ob tem pa očitno zanemari dejstvo, da klinični psihologi izvedenci uporabljamo diagnostične instrumente, ki vsebujejo lestvice veljavnosti, kar sicer priporoča tudi avtor v svojih priporočilih. Ob tem pa povsem spregleda element osebnega pregleda preiskovanca, ki je ključen pri ugotavljanju t. i. zavajanja. Temelj tako v klinični, kot forenzični psihologiji je osebni pregled preiskovanca, ki ne zajema le rezultatov testov. Psihološki testi so nedvomno pomembni v procesu psihodiagnostike in predstavljajo objektivno mero, ne morejo pa zajeti in opredeliti celotnega spektra opaženih vedenj pri preiskovancu. Če želimo to slikovito ponazoriti, lahko pride preiskovanec na pregled bizarnega videza, gestikulira, glasno vpije in izkazuje nenavadne oblike vedenja, kljub temu pa samoocenjevalni vprašalnik korektno izpolni. Po priporočilih avtorja bi torej moral sodni izvedenec upoštevati le objektivne pokazatelje (oz. rezultate določenih testov), medtem pa ostale podatke in opažanja povsem zavreči. Poudariti je potrebno predvsem, da so psihološki testi res objektivno pomagalo, a mora sodni izvedenec za podajanje kredibilnega mnenja preštudirati spisovno dokumentacijo, po potrebi zdravstveno dokumentacijo, si postaviti hipoteze na podlagi proučenega, opraviti pregled preiskovanca ali preiskovancev ter uporabiti več metod, ki mu lahko podajo odgovor na zastavljene hipoteze ter končno, odgovore na vprašanja s strani sodišča, kar je tudi skladno s priporočili Ameriškega psihološkega združenja (APA, 2013). Forenzični psihologi se zavedajo, da je psihološko testiranje le ena od komponent psihološkega pregleda in le en vir podatkov ne more pravilno oceniti kompleksnosti, ki je značilna za forenzično oceno, upošteva, da osebni vprašalniki niso oblikovani za direktno oceno pravnih pojmov (Otto, 2001, Melton, idr. 2007). Bistvena razlika med psihologi in

kliničnimi psihologi je, da so slednji usposobljeni za psihološko ocenjevanje, ki poleg izvedbe psiholoških testov vključuje integracijo vseh zbranih podatkov in na strokovnih in znanstvenih spoznanjih utemeljene razlage o posameznikovem psihološkem delovanju ter odgovore na klinična vprašanja ali, v sodnem izvedenstvu, vprašanja sodišča. Enačenje teh pojmov pomeni pomanjkanje razumevanja na področju forenzičnega dela (Gacono, Loving in Bodholdt, 2001; Gacono in Bodholdt, 2001). Takšna napačna predstava degradira pomen edinstvenega prispevka forenzičnega kliničnega psihologa, ki ga predstavlja psihološki pregled oz. psihološka ocena. Hkrati pa tudi degradira strukturirano izobraževanje na področju kliničnega dela. Psihološki pregled je definiran kot proces, ki integrira rezultate več previdno izbranih testov z veljavno zgodovino, informacije in opazovanja (Meyer, Finn, Eyde, Kaye, Kubiszyn, Moreland, Eisman in Dies, 1998). To omogoča kliničnemu psihologu, da ustvari najbolj pravilno in poglobljeno razumevanje preiskovanca. Monahan in dr. (2001) so poudarili, da je zbiranje podatkov iz več virov ključnega pomena. Avtorji tako navajajo štiri ključne domene:

1. Dispozicijski dejavniki (jeza, impulzivnost, psihopatija, osebnostne motnje).
2. Klinični in psihopatološki faktorji (diagnoza duševne motnje, zlorabe alkohola ali psihoaktivnih snovi, prisotnost blodnjavosti, halucinacij ali nasilnih fantazij).
3. Zgodovina in pretekla dejanja (predhodno nasilje, aretacije, zdravljenje, samopoškodovalno vedenje, družbena, službena in družinska zgodovina).
4. Kontekstualni dejavniki (doživeti stres, družbena podpora, potencial za nasilje).

Rezultati skrbno izbranih ocenjevalnih inštrumentov so integrirani v mnenje, ki je nato v pomoč sodišču. Za ustrezno prepoznavo teh štirih dejavnikov so potrebni klinično psihološko znanje in klinične izkušnje. Avtor v svojih priporočilih obsežno razpravlja o razliki med forenzično in klinično psihologijo. Znotraj svojega pisanja avtor navede, da »so nekatere osebnostne značilnosti časovno relativno stabilne (npr. inteligentnost), druge pa bistveno manj (npr. depresivnost, tesnoba).« Pri tem izkaže osnovno pomanjkanje znanja na področju klinične psihologije ter razpoloženske motnje in anksiozne motnje enači z osebnostnimi značilnostmi.

Literatura navaja, da imajo objektivni inštrumenti oz. samoocenjevalni vprašalniki, kot so MMPI, MCMI in PAI, dobro zmožnost prepoznave potvarjanja, simuliranja in disimulacije (Rogers, Bagby in Dickens 1992). Rorschachovemu preizkusu se očita, da ni odporen na potvarjanje, zavajanje in ostale pojave, ki izkrivljajo dobljene rezultate. Ta argument ne zdrži, saj so Seamons, Howell, Carlisle in Roe že leta 1981 ugotovili kazalnike, po katerih je možno ugotoviti, da preiskovanec na Rorschachovemu preizkusu potvarja odgovore oz. zavaja. Exner (1991) je ugotovil tudi slog odgovarjanja staršev na Rorschachovemu preizkusu v sodnih primerih skrbništva otrok, ki razkriva zavajanje. Ugotovljeno je bilo tudi, da poskusi minimaliziranja težav s strani preiskovancev in njihovi poskusi prikazovanja sebe v socialno sprejemljivem pogledu, ne vplivajo bistveno na spremenljivke Rorschachovega preizkusa, za razliko od spremenljivk na samoocenjevalnih testih (Brems in Johnson, 1991; Bornstein, Rossner, Hill in Stepanian, 1994; Ganellen, 1994; Harder, 1984, Shedler idr., 1993).

Poleg tega tudi uradni računalniški program za vrednotenje Rorschachovega preizkusa RIAP5, ki je komercialno dostopen s strani ene največjih založb s psihodiagnostičnimi materiali PAR inc. (2019), poda oceno zavajanja in kredibilnosti pridobljenih podatkov. Program RIAP5 omogoča najvišjo stopnjo objektivnosti in zanesljivosti, ki se pričakuje od psihološki testov in založba nudi tudi forenzično verzijo interpretacije Rorschachovega preizkusa, ki je bila razvita posebno za uporabo v sodnih postopkih na področjih kriminalnih dejanj oz. nasilnega vedenja, osebne

oškodovanosti in družinskega prava. Tudi to avtor poročila in priporočil zamolči in v kontekstu razlaganja o psevdoznanosti in primerjav s tolmačenjem oblakov na nebu ali v kavni usedlini prezre dejstvo, da ena največjih založb s psihodiagnostičnim materialom v Združenih državah (in verjetno na svetu) prodaja in nudi podporo za Rorschachov preizkus, ki je med najbolj pogosto uporabljenimi psihološkimi testi. Za izboljšanje objektivnosti v forenzičnem postopku uporabo računalniških programov za vrednotenje in interpretacijo priporočajo tudi strokovne smernice Ameriškega psihološkega združenja (APA, 2013).

Pregled literature kaže, da je Rorschachov preizkus najbolj pogosto uporabljan in sprejet ter najpogosteje zahtevan test v forenzični psihologiji (Piotrowski, 1996; Meloy, 1991; Weiner, Exner in Sciarra, 1996). V raziskavi zveznih in državnih primerov na sodiščih v ZDA je bil Rorschachov preizkus uporabljen v 7.934 primerih. Od tega je bil v to metodo postavljen dvom šestkrat in le eno izvedensko pričanje od teh je bilo nato ovrženo. V podobni raziskavi, kjer je bilo pregledanih 247 pritožb na izvedenska mnenja, je bilo le 10,5 % pritožb usmerjenih na veljavnost Rorschachovega preizkusa. Zaradi dolgoletne uporabe, konstantnega razvoja in stalnih kritik je Rorschachov preizkus verjetno najbolj preverjen in preverjan psihološki test. Njegova veljavnost in zanesljivost je ocenjena kot visoka do skrajno visoka in je po raziskavah primerljiva s slikovnimi preiskavami možganov, kot so npr. MRI in PET (Meyer, 2001) Postavlja se torej vprašanje, zakaj je v ta test tako pogosto podvomljeno in zakaj je stalna tarča kritik? V ZDA se je pojav začel leta 1992, ko je majhna skupina t.i. akademskih psihologov napadla Rorschachov preizkus na podlagi pomanjkanja zanesljivosti in veljavnosti (Weiner, 1996, SPA, 2005). Namesto, da bi upoštevali znanstvena dognanja, so se zatekli k retoriki in ignoriranju metodološko ustreznih raziskav, hkrati pa poudarjali raziskave, ki so sugerirale negativne stvari o Rorschachovem preizkusu. Izkazalo se je, da so ti napadi na Rorschachov preizkus politične narave, polemične ali pa namenjene določenim ciljem. Večinoma pa so bile namenjene odvetnikom v primerih, kjer je bilo potrebno izpodbijati dokaze pridobljene z Rorschachovim preizkusom (Gacono in Evans, 2008). Ugotavljamo, da se je s poročilom in priporočili trend napada na Rorschachov preizkus z zamikom več kot 25 let preselil v Slovenijo, kjer se ga poskuša predstaviti v kontekstu psevdoznanosti. Od tega pa se je potrebno distancirati in upoštevati številne znanstvene dokaze. Kot navaja in citira avtor poročila, "praktiki namreč pogosto zavračajo, ali ignorirajo kritike znanosti in izkazujejo odpor do sodobnih znanstvenih in metodoloških spoznanj, saj ogrožajo njihove interese in prepričanja". Slednje pa velja tudi za akademsko orientirane psihologe.

Pregled znanstvene literature kaže, da je Rorschachov preizkus ne le eden najbolj pogosto uporabljenih psiholoških preizkusov, temveč tudi eden najbolj raziskanih in kritično ocenjenih. Kritikom Rorschachovega preizkusa je Weiner že leta 1996 očital, da verjetno niso prebrali relevantne literature zadnjih 20 let ali pa je niso razumeli. V zadnjih desetletjih pa se je Rorschachov preizkus vedno znova izkazal kot objektivni, veljaven in zanesljiv (Weiner, 2008 v Gacono, Evans, 2008; Mihura, Meyer, Bombel, G. in Dumitrascu, 2015).

Pravni standardi v ZDA za uporabo dokaza z izvedencem zahtevajo upoštevanje Zveznih zakonov o dokazih (FRE; 1992). Pri tem morata biti zagotovljena dva glavna standarda: Fryjev test in Daubertov test, na kar opozarja tudi avtor v svojih priporočilih. Kar v priporočilih ni natančneje pojasnjeno, temelji Daubertov standard na štirih glavnih faktorjih (v nadaljevanju se ne spuščamo v diskusijo ameriškega sodnega sistema, v katerem tudi Daubertov test ni sprejet v vseh zveznih državah):

1. Teorija ali tehnika predstavlja znanstveni pristop, ki se ga da preveriti ali pa je bil že preverjen.
2. Teorija ali tehnika je bila izpostavljena recenziji in kritiki strokovne javnosti.
3. Potencialna mera napake je znana.
4. Potrebna je splošna sprejetost na tem področju (kar ustreza standardu Frye).

Pregled literature pokaže, da Rorschachov preizkus CS ustreza vsem kriterijem (McCann, 1998). Bistveni standard na področju pričanja izvedenca je, ali je bila metodologija objavljena in izpostavljena strokovni recenziji. To pomeni ali je test komercialno dostopen, ima tehnični priročnik in ali so bile na tem področju objavljene raziskave, ki so podvržene strokovnim recenzijam. Vsem tem kriterijem Rorschachov preizkus več kot zadostuje. Zelo verjetno ni bil noben psihološki inštrument podvržen toliko kritikam in posledično natančnemu preverjanju, kot Rorschachov preizkus. Zaradi velike količine raziskav na tem področju, ki se iz leta v leto večja, je Rorschachov preizkus eden najbolj preverjenih in nadzorovanih psiholoških testov, kar jih poznamo. Njegove merske karakteristike, ki vsebujejo tudi oceno potencialne napake ocenjevanja, ki ga zahteva Daubertov standard, so dobro znane. Avtor priporočil navaja tudi, da »kar zadeva zanesljivost psiholoških testov, ki se uporabljajo za forenzično ocenjevanje, je odsvetovano uporabljati teste z zanesljivostjo nižjo od 0,80«. Velikost korelacij razmerij in odstotkov zanesljivosti test-retest so pri Rorschachovem preizkusu večinoma enaki ali pa presegajo vrednost 0,80, s tremi izjemami na področju determinant (Exner, 1993). Raziskava Exnerjevih (1993) podatkov pa je pokazala, da te determinante odražajo spremenljive lastnosti posameznika, ki se v času menjajo in jih metoda test-retest ne zajame. Metaštudije zanesljivosti Rorschachovega preizkusa so večkrat pokazale visoke kappa koeficiente (mera skladnosti med ocenjevalci), ki se gibljejo med 0,79 do 0,88 preko mnogih kategorij Exnerjevega sistema vrednotenja, kar je ocenjeno kot dober do odličen razpon veljavnosti (Acklin, McDowell, Verschell in Chan, 2000; Meyer, 1997a, 1997b). Mere korelacij znotraj koeficientov pa so v raziskavi, ki je vsebovala 4.761 odgovorov, pokazale povprečni koeficient 0,92 (Meyer idr., 2002). Nobena od spremenljivk ni pokazala šibke zanesljivosti, pri čemer jih je 95 % doseglo korelacije z oceno odlične zanesljivosti. Tudi literatura, ki jo citira avtor sam, kaže na to, da so izvedenci v raziskavi Rorschachov preizkus po metodi vrednotenja CS ocenili kot edino projektivno metodo, ki ustreza Daubertovemu standardu (Bow idr., 2006).

Avtor poročila in priporočil za test MMPI-2 navaja, da ima ustrezne merske karakteristike in ga z vidika veljavnosti oceni tudi kot priporočljivega in sprejemljivega za forenzično ocenjevanje odraslih oseb. Pri tem pa ni seznanjen ali pa zanemari raziskavo, v kateri je bilo prikazano, da je veljavnost Rorschachovega preizkusa primerljiva s testom MMPI (Parker Hanson in Hunley, 1988). Na tem mestu opozarjamo tudi, da so vsi testi v strokovni literaturi izpostavljeni kritikam, kar avtor v svojem poročilu in priporočilih zamolči. Tako so npr. tudi testi MMPI-2, PAI in MCMI-III, ki jih avtor v svojih priporočilih navede kot ustrezne, v literaturi močno izpostavljeni kritiki v forenzični uporabi (Rogers, 2003). V znanosti stvari niso tako enoznačne, da bi jih lahko dihotomno delili na dobre in slabe, temveč vedno obstaja znanstveni diskurz, ki ponuja argumente *pro et contra*, kar je gonilo znanstvenega napredka in onemogoča skrajna stališča.

Obstaja več dobro načrtovanih in izvirnih meta analiz, ki empirično ugotavljajo dobro veljavnost Rorschachovega preizkusa (Atkinson, Quarrington, Alp in Cyr, 1986; Bornstein, 1996, 1999; Hiller, Rosenthal, Bornstein in Berry, 1999; Parker, Hanson in Hunsley, 1988). Z vidika splošne sprejetosti (Fry standard in četrti Daubert standard)

Rorschachovemu preizkusu težko oporekamo njegovo pomembno vlogo v procesu psihodiagnostike. Ne le, da je v uporabi skoraj sto let, temveč je tudi eden najbolj pogosto uporabljenih testov, ki jih uporabljamo strokovnjaki na področju psihologije (Pozzulo, Bennell in Forth, 2018). Raziskave so pokazale, da se Rorschachov preizkus uporablja v več kot 80 % obravnav (Lubin idr., 1971, 1984; Piotrowski in Keller, 1989).

2.6 Likovni test Benderjeve

Avtor poročila podaja kritiko tudi na Likovni test Benderjeve in navaja, da prepričljivih znanstvenih dokazov o njegovi veljavnosti ni in npr. ena redkih, morda celo edina študija o povezavi rezultatov testa in rezultatov računalniške tomografije možganov kaže, da med njimi ni povezav (Mosothe, Timile in Joubert, 2017). Ta študija južnoafriških raziskovalcev je odkrivala povezavo med možganskimi lezijami, shizofrenijo in sposobnostjo sodelovanja na sodišču v povezavi z Likovnim testom Benderjeve. Avtorji te povezave niso odkrili in opozarjajo, da je potrebno nevropsihološko oceno dopolniti z drugimi tehnikami. Avtor poročila Likovni test Benderjeve klasificira kot projekcijsko tehniko. Gre primarno za razvojni in nevropsihološki test, ki je bil kot tak že primarno osnovan. Možno pa ga je uporabiti kot projekcijsko tehniko. Avtor citira literaturo, v kateri se sklicuje na neprimernost testa (Piotrowski, 2016). Citirana literatura pa opisuje predvsem karakteristike Likovnega testa Benderjeve, če se uporablja kot projekcijska tehnika. Iz rezultatov avtorjeve raziskave namreč ni razvidno, ali je bil v vzorcu izvedenskih mnenj Likovni test Benderjeve uporabljen kot razvojni, nevropsihološki ali projekcijski test. Podobno kot pri Rorschachovem preizkusu, se avtor sklicuje na neustrezne merske karakteristike in slabo objektivnost testa, pri čemer ponovno izpusti dejstvo, da ima Likovni test Benderjeve zgodovino kontinuirane množične uporabe že od leta 1938 in da obstaja že druga, nadgrajena verzija, ki jo ponujajo mednarodne založbe. Druga verzija Likovnega testa Benderjeve je v pripravi tudi v Sloveniji, s strani založbe Center za psihodiagnostična sredstva in naj bi izšla v letu 2020. Test je vsesplošno priznan in uveljavljen nevropsihološki test, za katerega so npr. razvili tudi že računalniško slikovno analizo (Moetesum, Siddiqi, Masroor in Djeddi, 2015). Če bi imel test toliko merskih pomanjkljivosti, bi bila računalniška analiza povsem nemogoča. Velja tudi, da če bi imel test toliko merskih pomanjkljivosti, ta z gotovostjo ne bi bil v dolgotrajni množični uporabi, razen seveda če zaključimo, da gre za kolektivno zablodo, ki sega čez par desetletij preko celotnega sveta, kar implicira avtor tudi za Rorschachov preizkus. Likovni test Benderjeve se res mestoma pojavi kot projektivna tehnika, iz katere strokovnjak lahko naredi zaključke, ki niso dobro znanstveno utemeljeni. Takšne primere pa je potrebno obravnavati individualno brez generalizacije na celotno populacijo sodnih izvedencev.

2.7 Wechslerjev test inteligentnosti II

Avtor ugotavlja, da je test za merjenje inteligentnosti (Wechsler-Bellevue intelligence Scale, WB-II) zastarel in nikoli ni bil prilagojen in preverjen (standardiziran) za uporabo v Sloveniji, s čimer se recenzenti zelo strinjamo. WB-II je lep primer, kako Slovenija v razvoju testov zaostaja, a se na srečo stvari spreminjajo na bolje in je v letu 2019, torej pred kratkim, izšla Wechslerjeva lestvica inteligentnosti za odrasle, 4. izdaja – WAIS - IV (Wechsler, Gosar, in Boben, 2017a, 2017b), ki nadomešča nadvse zastareli WB-II. Ker je Slovenija za založbe izjemno majhen trg in tako neprofiten, je pridobitev licenc in standardizacije testov problematična. Normiranje in standardiziranje testov je dolgotrajen in drag proces. Večje in premožnejše države so pri tem nedvomno v

prednosti, saj so jim na voljo večji vzorci, večje število strokovnjakov in večje financiranje. To nikakor ne predstavlja razloga, da bi slovenski izvedenci lahko uporabljali sporne teste, je pa res, da smo pri njihovi uporabi bolj omejeni in večinoma odvisni od ene založbe.

Glede na klinične izkušnje se tudi pogosto izkaže, da so norme večjih držav bolj ustrezne, saj imajo večje vzorce in natančnejše postopke normiranja. Avtor npr. priporoča uporabo MMPI-2, kot to citira iz ameriške literature, ne navede pa dejstva, da Sloveniji založba kljub prošnji, nikoli ni odobrila licence za ta test.

2.8 Integriteta testov

Avtor priporočil pravilno navaja, da so predloge Rorschachovega preizkusa javno dostopne in da so na svetovnem spletu prisotna tudi navodila, kako odgovarjati na njih. Navaja, da je preizkus v celoti objavljen na spletu, kar bi moralo biti že samo po sebi dovolj, da se forenzični ocenjevalci vzdržijo njegove uporabe, pri čemer citira avtorje Cartwright, Roach in Armitage (2018). Citirana raziskava se nanaša na ocenjevanje duševne motnje kot rezultat prometnih nesreč in v celotnem članku Rorschachov preizkus ni omenjen niti enkrat.

Ker navodila za reševanje Rorschachovega preizkusa niso dostopna le laični populaciji, temveč tudi strokovnjakom, je s tem ugotavljanje zavajanja bistveno olajšano, saj tako strokovnjak zlahka prepozna odgovore, ki so navedeni na spletu. Glede na dejstvo, da je na Rorschachovem preizkusu možno praktično neskončno odgovorov, je javno objavljene odgovore usposobljenim strokovnjakom zlahka prepoznati. Na srečo so javno objavljena navodila za odgovarjanje na Rorschachovem preizkusu sestavljena nestrokovno, z večinoma zelo zgrešenimi interpretacijami, kot to citira tudi avtor priporočil in tako to ne ogroža integritete testov. Zares ogroža posameznika, sploh v sodnem postopku, če se posluži teh odgovorov, saj s tem ustvari škodo sebi in ne sodiščem, kot je navedeno v priporočilih. Avtor priporočil tudi posredno poda navodila, kako naj se posameznik izogne Rorschachovemu preizkusu s stavkom: »Z Rorschachom sem seznanjen in zato zavračam testiranje«. Spregleda pa pomen opisanega vedenja v forenzičnem kontekstu, ki razkriva posameznikovo motivacijo in zavajanje. Hkrati se takšne navedbe nahajajo na spletnih straneh, ki jih oblikujejo laični posamezniki, ki so bili razočarani v postopku dodelitve otrok in želijo iz maščevalnosti škodovati stroki (npr. "The Liz Library, Separated Parenting Access in Resource Center, itd.). Takšni viri pa ne predstavljajo kredibilnih virov v akademski ali strokovni diskusiji glede metodologije v forenzični rabi. Če je instrument javno dostopen, še ne pomeni, da je s tem obvezno kompromitirana njegova uporaba. Takšno sklepanje bi potem pomenilo tudi, da npr. javna objava forenzičnega intervjuja za otroke (Areh, 2019d) nepopravljivo kompromitira ta inštrument, saj potencialno omogoča, da nanj storilci sistematično pripravijo oškodovane otroke in tako onemogočijo objektivnost tega inštrumenta. Tako je dovolj, da se otroke pouči, da če ga spraševalec vpraša, če je res, da so njegovi čevlji rdeči (ali zeleni) da otrok na to ne odgovori pravilno. Posledično mora spraševalec zaključiti, da otrok ni sposoben ločiti laži od resnice in ne sme nadaljevati z aplikacijo forenzičnega intervjuja ali pa v nasprotnem primeru tvega visoko mero neobjektivnosti.

Razkritje testov v javnosti ni rezervirano za Rorschachov preizkus, saj obstaja mnogo psiholoških testov, ki so prosto dostopni javnosti. Na primer, posameznik mora samo obiskati Muzej iluzij v Ljubljani in lahko sam preizkusi Stroopov efekt (Howieson, Lezak in Loring, 2004) ali vadi test Hanojski stolp, kar lahko nato uporabi v testu Londonski

stolp (Phillips, Wynn, McPherson in Gilhooly, 2001). Večino testov in navodila za njihovo reševanje lahko v sodobni digitalni dobi z nekaj truda najde skoraj vsak posameznik, kar pa še ne onemogoča njihove uporabe. Primer, kako razkritje testov javnosti na nepsihološkem področju ne izniči njegove uporabnosti, dokazuje množična uporaba Snellen testa za vid. Javna objava predlog Rorschachovega preizkusa in sugerirana interpretacija je izvedencem klinične psihologije bistveno in pomembno olajšala ocenjevanje zavajanja oseb v forenzičnem kontekstu.

2.9 Zaključek

Avtor navede, da nobeno izmed orodij, ki so v tujini v uporabi že desetletja, ni bilo prevzeto ali prilagojeno za uporabo v Sloveniji. Razlogov za to je verjetno več, npr. strokovna neinformiranost izvedencev, nerazumevanje razlik med forenzičnim in kliničnim ocenjevanjem. Tu je potrebno poudariti, da smo izvedenci uporabniki testnih materialov in ni moč odgovornosti za takšen primanjkljaj prenesti nanje. Razvijanje, prevodi, standardizacije in prodaja testov so v domeni akademskih krogov in založb. Recenzenti pozdravljamo pobudo, da bi se takšna orodja vpeljala tudi v Slovenijo. Pri tem pa Melton idr. (2007) opozarjajo, da imajo mnogi forenzični inštrumenti pomanjkljivost, da so konceptualno zgrešeni ali pa obstaja malo empiričnih dokazov, da bi bile avtorjeve trditve o njihovih zmožnostih veljavne. Opozarjajo tudi, da se mnogo forenzičnih inštrumentov trži brez zadostnega raziskovanja in razvoja.

Avtor domneva, da se pri strokovnjakih v teku časa morda razvije neupravičeno visoka strokovna samozavest, s čimer se recenzenti strinjamo in ugotavljamo, da marsikateri znanstvenik in akademik zapade Dunning-Krugerjevemu efektu, pri katerem precenjuje svoje zmožnosti, ne glede na ozek obseg znanja in kompetenc (Dunning, Johnson, Ehrlinger in Kruger, 2003).

Kot omejitve raziskave avtor navede, da je bilo pregledanih le približno 60 % izvedenskih mnenj, pri čemer opozarjamo, da je bil njegov vzorec premajhen najverjetneje ni imel dostopa do velike večine mnenj. Osip 40 % mnenj je posledično velik in ni zanesljivo zaključiti, da je malo verjetno, da bi pregled večjega deleža mnenj razkril bistveno drugačne ugotovitve. Vzorec so sestavljale sodne zadeve, ki so bile pravnomočno rešene do konca leta 2018, kar ne razkriva, v katerem času je bilo izdelano izvedensko mnenje, saj so nekateri sodni postopki kompleksni in dolgotrajni. Ni razvidno niti ali je ena sodna zadeva vsebovala več izvedenskih mnenj, kar je v praksi dokaj pogosto. V tem primeru je vzorec ponovno kompromitiran, saj ne gre za ločene zadeve, temveč za isti primer, ki ga obravnava več izvedencev v različnem času in morajo ti isti izvedenci pazljivo izbirati že tako omejeno metodologijo, da se ta ne podvaja glede na prejšnje izvedensko mnenje.

Recenzenti se strinjamo z avtorjem, ko navaja, da je pri nepremišljenem načrtovanju raziskav analiza pridobljenih podatkov podobna projekcijski tehniki, kjer raziskovalec v interpretacijo podatkov projicira svoja pričakovanja, prepričanja, motive in stereotipe ter iz pridobljenih podatkov zaključi skoraj karkoli si zaželi. Pri tem pa opozarjamo na citat, ki ga navaja iz leta 1976 (Barber, 1976) in ki takšno projekcijo povezuje z Rorschachovim preizkusom, ki je bil v tistem času v uporabi skoraj brez psihometričnih karakteristik in je temeljil na subjektivnih interpretacijah, kar pa v sedanosti ni več aktualno. Avtor navaja primer prakse iz Nemčije in slovenski pravni red primerja z nemškim, do česar pa se recenzenti zaradi pomanjkanja pravnega znanja, ki ne sodi v znanja in kompetence psihologov, ne moremo opredeliti in to prepuščamo pravnim strokovnjakom. Iz literature, ki jo avtor citira in je večkrat citirana tudi v pričujoči

recenziji, in povezavami s tujimi izvedenci ugotavljamo, da v državah zahodne Evrope in Amerike obstajajo različne smernice delovanja za izvedence. V nadaljevanju avtor ponovno naredi primerjavo z nemškim sistemom, a je do njega kritičen v smislu nevarnosti nadzora kakovosti izvedenskih mnenj s strani posebne komisije. Izmenjava izkušenj slovenskih izvedencev s tujimi strokovnjaki je pokazala nasprotno, namreč da je nadzor komisije učinkovit način izboljšanja kvalitete dela izvedencev (Lovšin, 2016).

Avtor navede, da bi morali sodni izvedenci za vsak konkreten sodni primer dokazati, da so kompetentni (npr. z navedbo svojih strokovnih in raziskovalnih člankov ter priznanj). V slovenskem pravosodnem sistemu je kompetenca izvedenca zagotovljena s strani Ministrstva za pravosodje in vsak izvedenec mora izpolniti točno določene strokovne pogoje, da lahko pridobi naziv sodnega izvedenca. Dokazovanje kompetentnosti za vsak primer je značilno za ameriški pravosodni sistem, v katerem mora izvedenec pred izvajanjem natančno navesti vse svoje kompetence. Pri tem pa ne gre le za raziskovalno delo in priznanja, temveč za praktične izkušnje na določenem področju. V nasprotnem primeru bi bil forenzični psiholog edini strokovni profil, kjer je kontraindicirano, da ima strokovnjak praktične izkušnje.

Predlog o izobraževanju izvedencev in standardizaciji večjega števila primernih forenzičnih testov v Sloveniji recenzenti pozdravljamo in se s tem zelo strinjamo. Izvedenci klinične psihologije smo zavezani k stalnemu izobraževanju in izpopolnjevanju, a je to v Sloveniji žal prepuščeno lastnemu financiranju in samoorganizaciji. Menimo, da posebna izvedenska šola ni potrebna, saj sodno izvedenstvo v Sloveniji ni samostojen poklic in zahteva opravljanje redne prakse ob izvedenskem delovanju. To velja tudi za izvedence ostalih strok, kjer ni potrebna posebna forenzična šola, ampak se zaupa strokovnjaku na podlagi njegove strokovne usposobljenosti, delovnih izkušenj in osebne integritete. Izvedenci si želimo tudi večje število standardiziranih inštrumentov, kar pa je v domeni akademskega, znanstvenega kroga ter založb. Sodni izvedenci klinične psihologije smo primarno uporabniki teh inštrumentov in ne njihovi proizvajalci.

2.10 Klinična psihologija in forenzična psihologija

Avtor poročila pokuša uvesti distinkcijo med klinično psihologijo in forenzično psihologijo ter poskuša utemeljiti, da klinični psihologi niso primeren profil za izvajanje storitev za sodišča. Pri tem velja poudariti, da so klinični psihologi tudi psihologi, ki so svojo univerzitetno izobrazbo nadgradili s specializacijo iz klinične psihologije. Ta predstavlja uradno priznana specializacijo, ki vsebuje teoretična znanja in praktične veščine s področij diagnostike, psihopatologije in neposrednega dela s preiskovanci. Specializacija klinične psihologije je nadgradnja osnovne psihološke izobrazbe in ne predstavlja kontraindikacije za forenzično delo. Študija forenzične psihologije v Sloveniji ni (Areh, 2011), prav tako tudi ni specializacije iz forenzične psihologije, tudi ne obstaja naziv forenzični psiholog.

Pregled literature kaže na bistveno manj ločevalni pristop med klinično in forenzično psihologijo in tudi literatura, ki jo citira avtor in njene rezultate primerja s svojimi, navaja da je bila v raziskavi udeležena velika večina kliničnih psihologov (Bow idr., 2006, Viljoen idr., 2010).

Avtorja Otto in Ogloff (2014) navajata, da je morda presenetljivo, da z dokaj dolgo zgodovino širjenja forenzične psihologije v zadnjih 40 letih ne obstaja enotna in splošno sprejeta definicija specialnosti za to področje. Opredeleitev forenzične psihologije ni preprosta, zato obstaja več razlag (Areh, 2011). Isti avtor tudi navaja, da

je pri opredelitvah forenzične psihologije opazno pomanjkanje soglasja med psihologi. Navaja tudi, da naj bi imel forenzični psiholog med drugim tudi znanja in veščine razumevanja praktičnih vidikov forenzične psihologije in večletne praktične izkušnje na vsaj enem področju forenzične psihologije.

Strokovna literatura opisuje forenzično psihologijo kot raziskovalno in aplikativno psihološko znanje za pravni sistem, podobno navajajo tudi ameriške smernice (APA, 2013). Areh (2017) navaja, da nekateri avtorji uporabljajo preprosto opredelitev, po kateri spada v forenzično psihologijo vsaka dejavnost, pri kateri se stikata psihologija in pravosodje, drugi pa poudarjajo, da je izraz forenzična psihologija rezerviran predvsem za del klinične psihologije, ki deluje v pravosodju. Roesch (po Brigham, 1999) je predlagal ožjo definicijo, v kateri navaja, da večina psihologov definira področje, ki se nanaša na klinično psihologijo in ki so vključeni v klinično prakso znotraj sodnega sistema. To je impliciralo profil imenovan "forenzični klinični psiholog", a je v literaturi ta izraz označen kot preveč ozek, saj znotraj pravnega sistema delujejo tudi psihologi drugih usmeritev, ki pa niso kliniki. Članek citiran s strani avtorja poročila navaja, da zadnja izdaja smernic za forenzično psihologijo Ameriškega psihološkega združenja (APA, 2011) definira forenzično psihologijo kot profesionalno prakso, ki jo izvaja psiholog v katerikoli disciplini psihologije, med katerimi kot prvo umešča klinično psihologijo (Archer in Wheeler, 2016). Definicija forenzičnega psihologa je nejasna in ohlapno definirana, v ameriškem sodnem sistemu pa je klinični psiholog najpogostejši profil, ki opravlja delo izvedenca. Klinični psiholog ima v ameriškem sistemu naziv Doktor psihologije (PsyD) in to je pogoj, da lahko samostojno opravlja delo. Pogoj tovrstnega doktorata je npr. v Kanadi najbolj pogost kriterij, da lahko strokovnjak postane sodni izvedenec, oz. forenzični psiholog (Otto in Heilbrun, 2002, CPA, 2019). Avtorja Clements in Wakeman (2007) poudarjata, da forenzična psihologija ni samostojna specializacija in da bi forenzični psihologi morali imeti najmanj doktorsko stopnjo izobrazbe. Na to kaže tudi mednarodna raziskava, ki jo citira avtor, v kateri je imelo 91 % forenzičnih strokovnjakov doktorsko stopnjo izobrazbe (Neal in Grisso, 2014).

Otto and Heilbrun (2002) sta leta 2001 pozvala APA, da mora ožje definirati forenzično psihologijo, kot primarno klinični aspekt forenzične ocene, zdravljenja in svetovanja. Glede na to definicijo, bi naziv forenzičnega psihologa lahko imeli le tisti strokovnjaki, ki opravljajo klinično delo (ocenjevanje, zdravljenje in svetovanje). Psihologi, ki opravljajo le forenzične raziskave, pa se tehnično ne bi imenovali forenzični psihologi. Na primer, v Kanadi so programi forenzične psihologije zelo redki in za naziv forenzičnega psihologa je potreben predvsem doktorski naziv (Pozzulo, Bennell in Forth, 2018).

Ameriško psihološko združenje (APA) definira forenzično psihologijo kot aplikacijo kliničnih specialnosti na pravno področje (Ward, 2013). To poudarja uporabo klinične psihologije v forenzično okolje in poudarja klinične veščine, kot so ocenjevanje in obravnava. Na forenzičnem področju so znanje in izkušnje klinične psihologije izjemnega pomena, saj obstaja veliko tveganje, da strokovnjak brez izkušenj in znanja na področjih psihopatologije in diagnostike pride do zmotnih ugotovitev in zaključkov.

Avtor navede tudi, da: »žal forenzični psihologi in psihiatri pogosto neupravičeno verjamejo, da lahko zavestno nadzorujejo svojo nepristranskost in so objektivni pri izdelavi mnenj. Raziskave kažejo, da je to le iluzorično prepričanje (Zapf, Kukucka, Kassin in Dror, 2018).« Pri tem se sklicuje na raziskavo, ki obravnava večji mednarodni vzorec, v katerega pa Slovenija ni bila vključena. Posledično ni možno z večjo zanesljivostjo zaključiti, da je opisan pojav prisoten tudi v Sloveniji.

Ob koncu avtor navede tudi, da pri uporabi projekcijskih testov psihologi s preslepitvijo pridobijo informacijo od testiranih oseb. Izvedenci klinične psihologije pred pregledom stranke obvestimo o poteku izvedenskega pregleda, da ne velja postulat zaupnosti, kot to velja v odnosu klient/pacient-terapevt in od njih pridobimo soglasje za sodelovanje. Opisan postopek je naveden v Splošnih smernicah za opravljanje sodnoizvedenskega dela na področju psihologije in je javno objavljen na spletni strani Ministrstva za pravosodje RS (Šešok, idr., 2019).

3 Zaključek recenzije

Namen pričujoče ocene je postaviti "Poročilo o kakovosti psiholoških izvedenskih mnenj in priporočila za izboljšave ter presojo sprejemljivosti izvedenskih mnenj" v kritični okvir, ki omogoča več objektivnosti in profesionalne distance.

Recenzenti se zavedamo, da ima kliničnopsihološka metoda svoje omejitve, kar velja tudi v izvedenskem kontekstu. Prav poznavanje in zavedanje teh omejitev pa omogoča kakovostno izdelavo izvedenskega mnenja. Poročilo in priporočila, ki so brez recenzije potovali neposredno na naslove sodnikov v Sloveniji so najverjetneje povzročili nemalo dvoma v že izdelana izvedenska mnenja in postavili pod vprašaj tudi bodoča.

Ocenjujemo, da je avtor opravil veliko delo in to predstavlja prvo raziskavo izvedenskega dela s področja psihologije v Sloveniji. Takšne raziskave pozdravljamo in jih v prihodnosti tudi spodbujamo. Priporočamo, da tovrstne raziskave izvajajo neodvisni ter nepristranski raziskovalci z ustrezno specialistično izobrazbo. V konkretni raziskavi je problematična metodologija, saj vse znanstvene raziskave iz tujine, ki jih navaja avtor in jih primerja s svojo, uporabljajo metodo pridobivanja podatkov neposredno od izvedencev. S tem se raziskovalec tudi izogne potencialno etično spornemu vedenju, ki vsebuje vpogled v občutljive podatke odraslih in otrok, brez njihove privolitve. Pridobivanje podatkov neposredno od izvedencev zagotavlja anonimnost preiskovancev, ima pa tudi prednost pridobitve aktualnih podatkov, za razliko od pričujoče raziskave, ki ocenjuje majhen, heterogen in selekcioniran vzorec sodnih zadev, ki so bile zaključene do leta 2018. Pri tem obstaja velika verjetnost, da ocenjavana sodnoizvedenska mnenja sodijo v obdobje izpred 15 let, morda tudi več. V tem obdobju je prišlo do mnogih sprememb, ki vključujejo izpite za izvedence, sodobnejšo metodologijo in menjavo generacij. Vsekakor pa aktivni izvedenci potrebujemo redno izobraževanje, izpopolnjevanje in dobre sodobne inštrumente, na kar opozarja avtor raziskave.

Problematično je predvsem, da se zaključki generalizirajo na celotno sodno izvedenstvo in nanj mečejo senco resnega dvoma. Resnica je, da obstajajo določena izvedenska mnenja, katerim močno manjka znanstvene kredibilnosti, a se je s temi potrebno ukvarjati individualno, znotraj stroke, kar nov Pravilnik o sodnih izvedencih in cenilcih s funkcijo Strokovnega sveta tudi omogoča. Avtor v svojem poročilu in priporočilih navaja več inštrumentov, ki so iz metodološkega vidika sporni in se recenzenti strinjamo, da se jih je potrebno v forenzičnem kontekstu izogibati.

Recenzenti ocenjujemo, da bi bilo bolj smiselno ugotovitve pričujoče raziskave predstaviti izvedencem na področju forenzične klinične psihologije, saj bi to omogočilo strokovni diskurz in dvig kakovosti dela v Sloveniji. Do današnjega dne izvedenci klinične psihologije nismo bili uradno seznanjeni z rezultati te raziskave in njihovimi priporočili, temveč smo izvedeli za njih posredno preko Strokovnega sveta in kasneje iz medijev. Menimo, da se morajo strokovne dileme vrniti nazaj v strokovne kroge in ne postavljati javnosti v vlogo rabsodnika. S pričujočim prispevkom in pregledom

relevantne literature želimo predvsem sporočiti, da področje kliničnopsihološkega sodnega izvedenstva v Sloveniji ni tako problematično, kot je to predstavljeno v poročilu, da to poročilo odraža vpogled v preteklo obdobje ter stališča avtorja, ki forenzično psihologijo razume v kontekstu znanosti. Klinični psihologi smo zavezani k upoštevanju sodobnih smernic znanosti, hkrati pa jih apliciramo tudi v praksi. Ob tem pa smo odprti za spremembe in nagnjeni k stalnemu izpopolnjevanju.

Kar je resnično pereče na področju kliničnopsihološkega sodnega izvedenstva v Sloveniji je, da je aktivnih izvedencev premalo in da so obstoječi posledično preobremenjeni. Zaradi takšnega primanjkljaja se ponuja možnost, da bi v področje sodnega izvedenca vstopili tudi drugi strokovnjaki z drugačno, predvsem nižjo izobrazbo, kar predstavlja veliko tveganje za kvaliteto sodnoizvedenskih mnenj.

Predsednica RSK za klinično psihologijo

Mag. Anica Prosnik Domjan, predsednica RSK za klinično psihologijo

4 Literatura

- Ackerman, M. J. in Ackerman, M. C. (1997). Custody evaluation practices: A survey of experienced professionals (revisited). *Professional Psychology: Research and Practice*, 28(2), 137–145.
- Acklin, M. W., McDowell, C. J., Verschell, M. S. in Chan, D. (2000). Interobserver agreement, intraobserver reliability, and the Rorschach Comprehensive System. *Journal of Personality Assessment*, 74, 15–47.
- American Psychological Association (APA). (2013). Specialty Guidelines for Forensic Psychology. *American Psychologist*, 68(1), 7–19.
- Archer, R. P., Buffington-Vollum, J. K., Stredny, R. V. in Handel, R. W. (2006). A Survey of Psychological Test Use Patterns Among Forensic Psychologists. *Journal of Personality Assessment*, 87(1), 84–94.
- Archer, R. P., Wheeler, E. M. A. in Vauter, R. A. (2016). Empirically supported forensic assessment. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 23(4), 348–364.
- Areh, I. (2011). *Forenzična psihologija: Predstavitev, pričanje in ugotavljanje laži*. Ljubljana: Univerza v Mariboru.
- Areh, I. (2017). *Psihologija za varnostno področje*. Ljubljana: Univerza v Mariboru.
- Areh, I. (2019a). *Presoja metode izdelave izvedenskega mnenja in njegove znanstvene verodostojnosti: izvedensko mnenje*. Ljubljana: I. Areh, 1510-2019, 27 str. [COBISS.SI-ID 3817706]
- Areh, I. (2019b). *Presoja metode izdelave izvedenskega mnenja in njegove znanstvene verodostojnosti: izvedensko mnenje*. Ljubljana: I. Areh, 2312-2019, 35 str. [COBISS.SI-ID 3816682]
- Areh, I. (2019c). *Presoja metode izdelave izvedenskega mnenja in njegove znanstvene verodostojnosti: izvedensko mnenje*. Ljubljana: I. Areh, 2708-2019, 16 str. [COBISS.SI-ID 3817194]
- Areh, I. (2019d). *Presoja metode izdelave izvedenskega mnenja in njegove znanstvene verodostojnosti: izvedensko mnenje*. Ljubljana: I. Areh, 3009-2019, 23 str. [COBISS.SI-ID 3817450]
- Areh, I. (2019e). *Forenzični intervju z otrokom: prevod protokola NICHD v slovenski jezik*. Pridobljeno s <http://arehpsihologija.edublogs.org/2019/08/29/forenzicni-intervju-z-otrokom-prevod-protokola-nichd-v-slovenski-jezik/>.
- Atkinson, L., Quarrington, B., Alp, I. E. in Cyr, J. J. (1986). Rorschach validity: An empirical approach to the literature. *Journal of Clinical Psychology*, 42, 360–362.
- Bailey, C. D. (2015). Psychopathy, Academic Accountants' Attitudes toward Unethical Research Practices, and Publication Success. *The Accounting Review*, 90(4), 1307–1332.
- Barber, T. X. (1976). *Pitfalls in Human Research. Ten Pivotal Points*. New York: Pergamon Press Inc.
- Boccaccini, M. T. in Brodsky, S. L. (1999). Diagnostic test usage by forensic psychologists in emotional injury cases. *Professional Psychology: Research and Practice*, 30(3), 253–259.

- Bornstein, R. F. (1996). Construct validity of the Rorschach Oral Dependency scale: 1967–1995. *Psychological Assessment*, 8, 200–205.
- Bornstein, R. F. (1999). Criterion validity of objective and projective dependency tests: A meta-analytic assessment of behavioral prediction. *Psychological Assessment*, 11(1), 48–57.
- Bornstein, R. F., Rossner, S. C., Hill, E. L. in Stepanian, M. L. (1994). Face validity and fakability of objective and projective measures of dependency. *Journal of Personality Assessment*, 63, 363–386.
- Bow, J. N., Gould, J. W., Flens, J. R. in Greenhut, D. (2006). Testing in Child Custody Evaluations- Selection, Usage, and Daubert Admissibility: A Survey of Psychologists. *Journal of Forensic Psychology Practice*, 6 (2), 17–38.
- Brems, C. in Johnson, M. E. (1991). Subtle-Obvious scales of the MMPI: Indicators of profile validity in a psychiatric population. *Journal of Personality Assessment*, 56(3), 536–544.
- Brigham, J. C. (1999). What is forensic psychology, anyway? *Law and Human Behavior*, 23, 273–298.
- Canadian Psychological Association (CPA). (2019). Provincial and territorial licensing requirements. Pridobljeno s <http://www.cpa.ca/accreditation/PTlicensingrequirements/>.
- Carr, A. (2015). *Handbook of Clinical Child and Adolescent Psychology: A Contextual Approach* (3. izd.). London, VB: Routledge.
- Cartwright, A., Roach, J. in Armitage, R. (2018). Mission impossible? Assessing the veracity of a mental health problem as result of a road traffic accident: a preliminary review of UK experts' practices. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 30(1), 89–111.
- Clements, C. B. in Wakeman, E. E. (2007). Raising the Bar: The Case for Doctoral Training in Forensic Psychology, *Journal of Forensic Psychology Practice*, (7)2, 53–63.
- Dunning, D., Johnson, K., Ehrlinger, J. in Kruger, J. (2003). Why People Fail to Recognize Their Own Incompetence. *Current Directions in Psychological Science*, 12(3), 83–87.
- Exner, J. E. (1991). *The Rorschach: A comprehensive system. Vol. 2 Interpretation* (2. izd.). New York: Wiley.
- Exner, J. E. (2003). *Basic foundations and principles of interpretation. The Rorschach: A comprehensive system* (4. izd.). John Wiley & Sons Inc.
- Exner, J. E. in Weiner, I. B. (1995). Wiley series on personality processes. *The Rorschach: A comprehensive system: Assessment of children and adolescents* (2. izd.). John Wiley & Sons.
- Exner, J.E. (1993) *The Rorschach: A Comprehensive System Vol. 1 Basic Foundations* (3. izd.) New York: Wiley.
- Fanelli, D., Costas, R. in Ioannidis, J. (2017). Meta-assessment of bias in science. *Scientometrics*, 90(3), 891–904.
- Federal rules of evidence*. (1992). Boston: Little, Brown.

- Gacono, C. B. in Evans, F. B. (Ur.). (2008). *The LEA series in personality and clinical psychology. The handbook of forensic Rorschach assessment*. New York, ZDA: Routledge/Taylor in Francis Group.
- Gacono, C. in Bodholdt, R. (2001). The Role of the Psychopathy Checklist–Revised (PCL–R) in violence risk and threat assessment. *Journal of Threat Assessment*, 1(4), 65–79.
- Gacono, C., Loving, J. in Bodholdt, R. (2001). The Rorschach and psychopathy: Toward a more accurate understanding of the research findings. *Journal of Personality Assessment*, 77(1), 16–38.
- Ganellen, R.J. (1994) Attempting to conceal psychological disturbance: MMPI defensive sets and the Rorschach. *Journal of Personality Assessment*, 63, 423–437.
- Gardenier J. S. in Resnik, D. B. (2002). The misuse of statistics: concepts, tools, and a research agenda. *Accountability in Research*, 9, 65–74.
- Giromini, L., Viglione, D. J., Zennaro, A. in Cauda, F. (2017). Neural activity during production of rorschach responses: An fMRI study. *Psychiatry Research: Neuroimaging*, 262, 25–31.
- Hagen, M. A. in Castagna, N. (2001). The real numbers: Psychological testing in custody evaluations. *Professional Psychology: Research and Practice*, 32(3), 269–271.
- Harder, D. W. (1984). Character style of the defensively high self-esteem man. *Journal of Clinical Psychology*, 40(1), 26–35.
- Heilbrun, K. (1992). The role of psychological testing in forensic assessment. *Law and Human Behavior*, 16(3), 257–272.
- Heilbrun, K., Marczyk, G., DeMatteo, D. in Mack-Allen, J. (2007). A principles-based approach to forensic mental health assessment: Utility and update. V A. M. Goldstein (Ur.). *Forensic Psychology: Emerging topics and expanding roles* (str. 45–72). Hoboken, ZDA: John Wiley and Sons.
- Hiller, J. B., Rosenthal, R., Bornstein, R. F., Berry, D. T. R. in Brunell Neuleib, S. (1999). A comparative meta-analysis of Rorschach and MMPI validity. *Psychological Assessment*, 11(3), 278–296.
- Holmes, T. H. (2004). Ten categories of statistical errors: a guide for research in endocrinology and metabolism. *American Journal of Physiology-Endocrinology and Metabolism*, 286, 495–501.
- Howieson, D. B., Lezak, M. D. in Loring, D. W. (2004). *Orientation and attention. Neuropsychological assessment*. Oxford University Press, 365–367.
- Hren, D., Lukić, K.I. (2006). Types of studies, power of study and choice of test. *Acta Medica Croatica*, 60(1), 47–62.
- Jakopec, M. (2015). Izvedenca različno glede povoda za umor. *Delo*.
- John, L. K., Loewenstein, G. in Prelec, D. (2012). Measuring the prevalence of questionable research practices with incentives for truth telling. *Psychological Science*, 23(5), 524–532.
- Lovšin, P. (2016). Haldor Øvreeide, vodilni skandinavski otroški klinični psiholog: Tudi izvedenci na sodišču pomagajo sproducirati napačno zgodbo. *Dnevnik*.

- Lubin, B., Larsen, R. M. in Matarazzo, J. (1984). Patterns of psychological test usage in the United States: 1935–1982. *American Psychologist*, 39, 451–454.
- Lubin, B., Wallis, R. R. in Paine, C. (1971). Patterns of psychological test usage in the United States. *Professional Psychology*, 2, 70–74.
- M. Moetesum, M., Siddiqi, I., Masroor, U. in Djeddi, C. (2015). Automated scoring of Bender Gestalt Test using image analysis techniques. *13th International Conference on Document Analysis and Recognition (ICDAR)*, Tunis, 666–670.
- Martin, P. K., Schroeder, R. W. in Odland, A. P. (2015). Neuropsychologists' Validity Testing Beliefs and Practices: A Survey of North American Professionals. *The Clinical Neuropsychologist*, 29(6), 741–776.
- Maslow, A. H. (1966). *The psychology of science: A reconnaissance*. New York, ZDA: Harper in Row.
- McCann, J. (2001). Guidelines for the forensic application of the MCMI–III. *Journal of Forensic Psychology Practice*, 2(3):55–69.
- McCann, J. T. (1998) Defending the Rorschach in Court: An Analysis of Admissibility Using Legal and Professional Standards, *Journal of Personality Assessment*, (70)1, 125–144.
- McLaughlin, J. L. in Kan, L. Y. (2014). Test usage in four common types of forensic mental health assessment. *Professional Psychology: Research and Practice*, 45(2), 128–135.
- Meloy, J. R. (1991). Rorschach testimony. *Journal of Psychiatry and the Law*, 221–235.
- Melton, G., Petrila, J., Poythress, N. in Slobogin, C. (2007). *Psychological evaluations for the courts: A handbook for mental health professionals and lawyers* (3. izd.). New York, ZDA: Guilford.
- Meyer, G. J. (1997a). Assessing reliability: Critical corrections for a critical examination of the Rorschach Comprehensive System. *Psychological Assessment*, 9(4), 480–489.
- Meyer, G. J. (1997b). Thinking clearly about reliability: More critical correlations regarding the Rorschach Comprehensive system. *Psychological Assessment*, 9, 495–498.
- Meyer, G. J. (2002). Exploring possible ethnic differences and bias in the Rorschach Comprehensive System. *Journal of Personality Assessment*, 78, 104–129.
- Meyer, G. J. (Ur.). (2001). Special section 2: The utility of the Rorschach for clinical assessment [Posebna izdaja]. *Psychological Assessment*, 13, 419–502.
- Meyer, G., Finn, S., Eyde, L., Kay, G., Kubiszyn, R., Moreland, K., Eisman, E. in Dies, R. (1998). *Benefits and costs of psychological assessment in healthcare delivery: Report of the Board of Professional Affairs Psychological Assessment Work Group*, Part I. Washington, ZDA: American Psychological Association Practice Directorate.
- Mihura, J., Meyer, G., Bombel, G. in Dumitrascu, N. (2015). Standards, Accuracy, and Questions of Bias in Rorschach Meta-Analyses: Reply to Wood, Garb, Nezworski, Lilienfeld, and Duke. *Psychological Bulletin*, 141, 250–260.

- Monahan, J., Steadman, H., Silver, E., Appelbaum, P., Robbins, P., Mulvey, E., Roth, L., Grisso, T. in Banks, S. (2001). *Rethinking risk assessment: The MacArthur study of mental disorder and violence*. New York, ZDA: Oxford.
- Mosotho, N. L., Timile, I. in Joubert, G. (2017). The use of computed tomography scans and the Bender Gestalt Test in the assessment of competency to stand trial and criminal responsibility in the field of mental health and law. *International Journal of Law and Psychiatry*, 50, 68–75.
- Neal, T. M. S. in Grisso, T. (2014). Assessment Practices and Expert Judgment Methods in Forensic Psychology and Psychiatry. *Criminal Justice and Behavior*, 41(12), 1406–1421.
- Otto, R. (2001). Use of the MMPI–2 in forensic settings. *Journal of Forensic Psychology Practice*, 2(3), 71–91.
- Otto, R. in Heilbrun, K. (2002). The practice of forensic psychology: A look toward the future in light of the past. *American Psychologist*, 57, 5–19.
- Otto, Rk. K. in Ogloff, J. R. P. (2014). Defining forensic psychology. V I. B. Weiner in R. K. Otto (Ur.), *The handbook of forensic psychology* (4. izd., str. 35–55). Hoboken, ZDA: Wiley
- Parker, K. C., Hanson, R. K. in Hunsley, J. (1988). MMPI, Rorschach, and WAIS: A meta-analytic comparison of reliability, stability, and validity. *Psychological Bulletin*, 103(3), 367–373.
- Phillips, L. H., Wynn, V. E., McPherson, S. in Gilhooly, K. J. (2001). Mental planning and the Tower of London task. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology A: Human Experimental Psychology*, 54A(2), 579–597.
- Piotrowski, C. (1996). Use of the Rorschach in forensic practice. *Perceptual and Motor Skills*, 82, 254.
- Piotrowski, C. (2016). Bender-Gestalt Test Usage Worldwide: A Review of 30 Practice-based Studies. *SIS Journal of Projective Psychology in Mental Health*, 23(2), 73–81.
- Piotrowski, C. in Keller, J. W. (1989). Psychological testing in outpatient mental health facilities: A national study *Professional Psychology*, 20, 423–425.
- Pozzulo, J., Bennell, C. in Forth, A. (2018). *Forensic psychology* (5. izd.). Toronto, Kanada: Pearson.
- Psychological Assessment Resources (PAR). (2019). *Rorschach Interpretation Assistance Program: Version 5 Forensic Edition*. Pridobljeno s <https://www.parinc.com/Products/Pkey/362>.
- Quinnell, F. A. in Bow, J. N. (2001). Psychological tests used in child custody evaluations. *Behavioral Sciences & the Law*, 19(4), 491–501.
- Rogers, R. (2003). Forensic Use and Abuse of Psychological Tests: Multiscale Inventories. *Law and Psychiatry*, 9(4), 316–320.
- Rogers, R., Kropp, P. R., Bagby, R. M. in Dickens, S. E. (1992). *Faking specific disorders: A study of the Structured Interview of Reported Symptoms (SIRS) and professional manual*. Odessa, ZDA: Psychological Assessment Resources.

- Ryba, N. L., Cooper, V. G. in Zapf, P. A. (2003). Juvenile competence to stand trial evaluations: A survey of current practices and test usage among psychologists. *Professional Psychology: Research and Practice*, 34(5), 499–507.
- Seamons, D. T., Howell, R. J., Carlisle, A. L. in Roe, A. V. (1981). Rorschach simulation of mental illness and normality by psychotic and nonpsychotic legal offenders. *Journal of Personality Assessment*, 45(2), 130–135.
- Separated Parenting Access. The Rorschach Test.* Pridobljeno s www.deltabravo.net/cms/plugins/content/content.php?content.35.
- Shedler, J., Mayman, M. in Manis, M. (1993). The illusion of mental health. *American Psychologist*, 48, 1117–1131.
- Simundic, A. (2013). Bias in research. *Biochemia Medica*, 23(1), 12–15.
- Slodnjak, V., Vodopivec, G., M., Hribar, N., Kušar, S., Dobnik, R. B., Rigler, T. in Korič, J. (2019). *Smernice za sodnoizvedensko kliničnopsihološko delo na področju starševstva in skrbništva*. Ljubljana: Zbornica kliničnih psihologov Slovenije. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MP/STROKOVNI-SVET-CIT/smernice_izvedenstvo_skrbnistvo-2019.pdf.
- Society for Personality Assessment (SPA). (2005). The status of the Rorschach in clinical and forensic practice: An official statement by the Board of Trustees of the Society for Personality Assessment. *Journal of Personality Assessment*, 85, 219–237.
- Šali, B. (1961). *Rorschachova psihodiagnostika*. Kranj: Zavod za izobraževanje kadrov in proučevanje organizacije dela.
- Šali, B. (1996). *Rorschachova psihodiagnostika – Priročnik*. Ljubljana: Produktivnost, Center za psihodiagnostična sredstva.
- Šešok, S., Sever, A., Slodnjak, V., Kodrič, J., Mikuž, A., Dobnik, R. B. in Tacol, D. (2019). *Splošne smernice za opravljanje sodnoizvedenskega dela na področju psihologije*. Ljubljana: Zbornica kliničnih psihologov Slovenije. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MP/STROKOVNI-SVET-CIT/Splosne-smernice_2019_izvedenstvo.pdf.
- The Liz Library. How to Respond to Rorschach: Cards and Answers.* Pridobljeno s www.thelizlibrary.org/therapeutic.../custody...testing/roorschach.html
- Tibon-Czopp, S. in Weiner, I. B. (2016). *Advancing responsible adolescent development. Rorschach assessment of adolescents: Theory, research, and practice*. New York, ZDA: Springer Science + Business Media.
- Viljoen, J. L., McLachlan, K. in Vincent, G. M. (2010). Assessing Violence Risk and Psychopathy in Juvenile and Adult Offenders: A Survey of Clinical Practices. *Assessment*, 17(3), 377–395.
- Ward, J. T. (2013). What is forensic psychology? Psychology Student Network, American Psychology Association.
- Wechsler, D., Gosar, D., Boben, D. (2017a). *Wechslerjeva lestvica inteligentnosti za odrasle – četrta izdaja: Priročnik s psihometričnimi podatki in podatki za interpretacijo*. Ljubljana: Center za psihodiagnostična sredstva.
- Wechsler, D., Gosar, D., Boben, D. (2017b). *Wechslerjeva lestvica inteligentnosti za odrasle – četrta izdaja: za izvedbo in vrednotenje*. Ljubljana: Center za psihodiagnostična sredstva.

Weiner, I. (1996). Some observations on the validity of the Rorschach Inkblot Method. *Psychological Assessment, 8*(2), 206–213.

Weiner, I., Exner, J. in Sciara, A. (1996). Is the Rorschach welcome in the courtroom? *Journal of Personality Assessment, 67*(2), 422–424.

5 Priloge

5.1 Priloga 1

Urad predsednika

Številka: Su 1822/2018
Datum: 19. 7. 2019

Podpisnik: Damijan Florjančič
Izdajatelj: SIGOV-CA
Št certifikata: b2fd89b0000000567cea7c
Podpisano: 19.7.2019 11:11

**STROKOVNI SVET ZA SODNO IZVEDENSTVO,
SODNO CENILSTVO IN SODNO TOLMAČENJE**

**dr. Alenka Sever, univ. dipl. psih., spec. klinične psihologije,
predsednica stalnega strokovnega telesa**

**Zadeva: Sklep prve dopisne seje Stalnega strokovnega telesa za klinično psihologijo pri
Strokovnem svetu na MP**

Spoštovani,

V Uradu predsednika Vrhovnega sodišča RS smo prejeli Sklep prve dopisne seje stalnega strokovnega telesa, ki mu je priložen odgovor, v katerem podajate pripombe in izražate strokovne pomisleke v zvezi *Poročilom o kakovosti psiholoških izvedenskih mnenj in priporočili za izboljšave ter presojo sprejemljivosti izvedenskih mnenj*, ki ga je pripravil izredni profesor za psihologijo, dr. Igor Areh, univ. dipl. psih.

Uvodoma pojasnjujemo, da izredni profesor za psihologijo, dr. Igor Areh omenjenega poročila ni pripravil za Vrhovno sodišče oziroma ga Vrhovno sodišče za izdelavo poročila ni zaprosilo ali pooblastilo. Dr. Igor Areh, izredni profesor za psihologijo na Univerzi v Mariboru, Fakulteti za varnostne vede, je namreč na Vrhovno sodišče naslovil prošnjo za sodelovanje pri izvedbi raziskave o uporabi psiholoških testov v izvedenskem delu psihologov izvedencev. V prošnji je navedel, da želi v raziskavi ugotoviti, kateri psihološki testi se uporabljajo za potrebe dela sodišč. Raziskava naj bi dala celovit vpogled v uporabo psiholoških testov, kar naj bi pripomoglo k razvijanju in dopolnjevanju izvedenske metodologije. Posledično naj bi to omogočilo sodiščem zanesljivejše in hitreje odločanje v sodnih zadevah.

Na Vrhovnem sodišču smo načeloma naklonjeni znanstveno raziskovalnemu delu, še posebej, kadar rezultati takšnega dela lahko pripomorejo k morebitnim izboljšavam pri delu sodišč. Tudi v tem primeru smo glede na podan opis raziskave ocenili, da gre za raziskovalni projekt, ki bo koristen za delo sodišč, zato smo sodiščem predlagali, da dr. Arehu nudijo ustrezno pomoč v smislu omogočanja dostopa do dokumentacije, ki jo za izvedbo raziskave potrebuje. Prav tako smo dr. Areha zaprosili za seznanitev s končnim besedilom raziskave.

Vrhovno sodišče Republike Slovenije, p. p. 639, 1001 Ljubljana
Tel.: +386 (0) 1 366 42 00,
urad.vsr@sodisce.si
www.sodisce.si

Pravna podlaga, ki sodiščem dopušča posredovanje dokumentacije iz sodnih spisov za znanstvenoraziskovalno delo, izhaja iz določbe šestega odstavka 82. člena Zakona o sodiščih v povezavi z določbami procesne zakonodaje o vpogledu v sodne spise (128. člen Zakona o kazenskem postopku, 150. člen Zakona o pravdnem postopku, če prosilci izkažejo opravičen interes/upravičeno korist).

Pri tem poudarjamo, da nismo mogli imeti nobenega pomisleka v strokovnost prosilca - doktorja znanosti, zaposlenega na eni od fakultet v sklopu univerze, ko smo obravnavali njegovo vlogo. Nismo pa poklicani, da dodatno preiskujemo strokovnost takega prosilca, niti, da preverjamo, če je v sporu s katerim od strokovnih združenj. Vrhovno sodišče tako v nasprotju z vašimi navedbami dr. Arehu v ničemer ni "asistiralo", razen kolikor mu je bil s strani sodišč omogočen dostop do gradiva, potrebnega za raziskavo.

Upam, da boste glede na vse navedeno z razumevanjem sprejeli, da se Vrhovno sodišče v morebitno nadaljnjo strokovno polemiko na tem področju ne namerava vključevati.

Lepo vas pozdravljam.

Predsednik Vrhovnega sodišča RS
mag. Damijan Florjančič

5.2 Priloga 2

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA PRAVOSODJE
DIREKTORAT ZA ORGANIZACIJSKO ZAKONODAJO IN PRAVOSODNO UPRAVO
Sektor za pravosodno upravo
Župančičeva 3, 1000 Ljubljana

T: 01 369 53 42
F: 01 369 57 83
E: gp.mp@gov.si
www.mp.gov.si

dr. Tristan Rigler
predsednik Sekcije za forenzičnoklinično psihologijo

r3stan@gmail.com

Številka: 705-179/2019
Datum: 12. 12. 2019

Zadeva: Podatki o sodnih izvedencih klinične psihologije - odgovor

Spoštovani,

na Ministrstvu za pravosodje smo 25. 11. 2019 prejeli vaše zaprosilo za podatke, koliko sodnih izvedencev s področja klinične psihologije je od leta 2003 do danes prenehalo z delovanjem oziroma so vrnili status sodnega izvedenca in koliko novih sodnih izvedencev klinične psihologije je v istem obdobju zaprисло.

Dovolite, da vam uvodoma pojasnimo, da ministrstvo skladno z 22. členom Zakona o sodnih izvedencih, sodnih cenilcih in sodnih tolmačih¹ upravlja imenik sodnih izvedencev, sodnih cenilcev in sodnih tolmačev in da upravljanje z navedenim imenikom pomeni stalno posodabljanje vseh zakonsko navedenih podatkov v imeniku, kar pa ne zajema tudi vzpostavitve evidenc imenovanja in razrešitev sodnih izvedencev, sodnih cenilcev in sodnih tolmačev po letih, zlasti pa ne glede na posamezno stroko.

Ker je iz zbirke dokumentarnega gradiva ministrstva mogoče pridobiti zgolj določene podatke, za katere prosite, vam jih v nadaljevanju posredujemo. Ob tem dodajamo, da se podatki o imenovanjih nanašajo na obdobje od leta 2004 dalje. Po uveljavitvi Zakona o sodiščih (Uradni list RS, št. 19/94) je namreč pristojnost imenovanja sodnih izvedencev in sodnih cenilcev s Temeljnih sodišč prešla na Ministrstvo za pravosodje (v nadaljevanju: ministrstvo). Pravilnik o sodnih izvedencih in sodnih cenilcih, ki je bil na tej podlagi sprejet in nato objavljen v Uradnem listu RS, št. 7/02, je med drugim podrobneje urejal tudi postopek imenovanja sodnih izvedencev in sodnih cenilcev. Pravilnik o spremembah in dopolnitvah pravilnika o sodnih izvedencih in sodnih cenilcih (Uradni list RS, št. 75/03) pa je določal, da izvedence oziroma cenilce, imenovane v skladu s predpisi, ki so veljali do 15. 4. 1995, minister v šestih mesecih od uveljavitve tega pravilnika po uradni dolžnosti imenuje za strokovna področja, za katera

¹ Uradni list RS, št. 22/18.

izpolnjujejo pogoje ter da se imenovanje opravi na podlagi ministrstvu priloženih dokazil o izpolnjevanju pogojev iz petega odstavka 87. člena zakona.

Zaradi navedenega je ministrstvo s strani predsednikov sodišč že imenovanim sodnim izvedencem in sodnim cenilcem izdalo t. i. prevedbene odločbe o imenovanjih, tako da je bila večina t. i. prevedbenih odločb izdana leta 2004, zato je šele od tega leta naprej mogoče pridobiti tudi smiselne podatke o imenovanjih sodnih izvedencev.

Od leta 2004 pa do danes je glede na navedeno na novo zapriseglo 17 sodnih izvedencev za klinično psihologijo.

Neuradne podatke o razrešitvah sodnih izvedencev za klinično psihologijo, lahko glede na dokumentarno gradivo podamo od leta 2007 dalje. Glede na razpoložljivo dokumentacijo tako ugotavljamo, da je bilo od leta 2007 pa do danes razrešenih 14 sodnih izvedencev tega področja.

Lepo pozdravljeni,

Barbara Gerečnik
sekretarka – vodja sektorja

5.3 Priloga 3

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ZDRAVJE

Komisija Republike Slovenije za medicinsko etiko

Razširjen strokovni kolegij za klinično psihologijo
Štefanova 5
1000 Ljubljana

Številka: 0120-575/2019/4
Datum: 8. januar 2020

Zadeva: **Mnenje o etičnosti raziskave z vidika občutljivih zdravstvenih podatkov oseb**
Zveza: **5d/2019**

Spoštovani,

Komisija Republike Slovenije za medicinsko etiko (KME) je dne 29. 11. 2019 (datirano z datumom 28. 11. 2019) od vas prejela Prošnjo za mnenje o etičnosti raziskave z vidika občutljivih zdravstvenih podatkov oseb.

KME je na nadaljevalni decembrski seji 12. decembra 2019¹ o zadevi razpravljala in vam podaja naslednje mnenje:

V skladu z veljavno zakonodajo o varstvu osebnih, še posebej t.i. posebej občutljivih osebnih podatkov, kamor spadajo poleg podatkov o zdravstvenem stanju posameznika (ZVOP idr.) tudi ocene o njegovih duševnih zmožnostih, psihološki profili in podobno, vključno z duhom posebne zakonodaje s področja pravic pacientov (ZPaCP) veljajo za takšne podatke, kot jih je pričakovati v izvedenskih mnenjih psihologov, vključno s kliničnimi psihologi za potrebe sodnih postopkov splošna pravila o varstvu (posebej občutljivih) osebnih podatkov. Ta veljajo tudi v zvezi z raziskavami, ki zajemajo vpogled v take podatke. Ni videti posebnih relevantnih izjem, če se ti podatki nahajajo v sodnih spisih (torej izjem v zvezi s kazensko postopkovno zakonodajo, ZKP, civilno postopkovno zakonodajo, ZPP idr., upravnopravno postopkovno zakonodajo, ZUP): tudi tu velja načelo, da mora o rabi teh podatkov vedeti vnaprej oseba, na katero se nanašajo oziroma pod splošnimi družinskopravnimi in zdravstvenopravnimi pogoji njen skrbnik, predvsem pa mora po ustreznih podučitvi za vsakršno rabo za raziskovalne namene dati privolitve. Izjema bi bili anonimni podatki, ki pa jih v sodnem spisu po naravi stvari ni pričakovati.

[V]se kaže, da je v proučevani vlogi narobe zastavljeno ukrepanje z zadevnimi podatki, manjkajo ključne vsebine o seznanitvi pacienta oziroma njegovih skrbnikov in privolitve posebej

¹ Seznam članov KME, ki so odločali o vlogi, in izjava, da KME deluje v skladu z zadevnimi zakoni in priporočili, sta na voljo na spletni strani KME (zavihek "Meni", rubrika "Seje"). Zaradi konflikta interesa sta se članica KME RS prim. Dušica Pleterski Rigler, dr. med. in član KME RS prof. dr. Janek Musek, univ. dipl. psih. iz razprave in pri oblikovanju mnenja izločila.

v zvezi z rabo občutljivih in drugih osebnih podatkov, torej neanonimnih podatkov o zdravstvenem stanju, ocenah duševnosti ipd. za raziskovalni namen."

P.S.: Pri morebitnih nadaljnjih dopisih v zvezi z raziskavo se obvezno sklicujte na številko tega dopisa.

S spoštovanjem,

A handwritten signature in black ink, which appears to read "Božidar Voljč".

dr. Božidar Voljč, dr. med.,
predsednik KME